

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Π.Μ.Σ.: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΔΣΕ)
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
1946-1949**

ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΟΙΤΗΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟ ΚΑΛΤΣΟΥΚΑΛΑ

ΑΜ:1215Μ207

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2017

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΣΚΟΠΟΣ	8
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α» : Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ	9
Διεθνές Περιβάλλον	11
Δόγμα Τρούμαν – Σχέδιο Μάρσαλ	13
Ίδρυση της Κομμουνιστικής	14
Ψυχρός Πόλεμος	15
Ρήγμα Στάλιν - Τίτο	16
Εσωτερικό Περιβάλλον	17
Ο Πρώτος Γύρος του Εμφυλίου (από το καλοκαίρι του 1943 έως την απελευθέρωση)	17
Ο Δεύτερος Γύρος του Εμφυλίου (από το Δεκέμβριο του 1944 έως τις εκλογές του 1946)	23
Δεκεμβριανά (1944-1945)	24
Η Συμφωνία της Βάρκιζας	27
Λευκή Τρομοκρατία (1945-1946)	30
Πορεία προς την αβέβαιη πολιτική ομαλότητα	33
Ο Τρίτος Γύρος του Εμφυλίου (από το 1946 έως το 1949)	35
Η Εμφάνιση των ΗΠΑ	37
Η συνδρομή – εμπλοκή των γειτονικών κρατών	37
Η δημιουργία ανεξάρτητης Μακεδονίας	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β» : ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΣΚ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΑΡΤΩΝ	39
Θεωρητικό υπόβαθρο διεξαγωγής του επαναστατικού πολέμου	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ» : ΠΟΙΟΙ ΗΤΑΝ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΣ ΤΟΥ ΚΚΕ	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» : ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΣΕ	54
Έτος 1946	55
Τακτική του Αγώνα	56
Δημιουργία του ΔΣΕ και Οργάνωση αυτού	58
Τι ήταν ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ)	58
Δύναμη και Σύνθεση	59
Μειονεκτήματα	60
Στρατολόγηση	61
Διεξαγωγή του Αγώνα	61
Αποτίμηση της πρώτης Φάσης	62
Έτος 1947	62
Τακτική του Αγώνα	64
Μετασχηματισμός της Οργάνωσης του ΔΣΕ	65
Μειονεκτήματα	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» : ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΣΕ	66
Έτος 1948	66
Τακτική του Αγώνα	67

Αλλαγή Διοικητικής Δομής	68
Μηχανισμός Διαφώτισης και Προπαγάνδας	70
Διεξαγωγή του Αγώνα	71
Έτος 1949	73
Τακτική του Αγώνα	74
Διεξαγωγή του Αγώνα	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	76
Συμπεράσματα	77
Προτάσεις	81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
«Α» 1η Διαταγή Γενικού Αρχηγείου Ανταρτών	82
«Β» Θέσεις Παρεχομένων προς τον ΔΣΕ υπηρεσιών από Αλβανία – Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, και Διασυνοριακά Πέρασματα Επικοινωνίας των Ανταρτών	83
«Γ» Σύμφωνο Δημιουργίας Σοβιετικής Μακεδονίας.	84
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην Πολιτική Επιστήμη εμφύλιος χαρακτηρίζεται ο πόλεμος κατά τον οποίο οι αντιμαχόμενες πλευρές ανήκουν στην ίδια κοινωνία ή εθνικότητα και μάχονται το ένα το άλλο διεκδικώντας τον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας ασκώντας παρατεταμένη βία με συμβατικά ή όχι μέσα. Στην ελληνική περίπτωση ο εμφύλιος του 1946 – 1949 έγινε στη ουσία για την κατάκτηση της εξουσίας και την ένταξη της χώρας σε διεθνή σφαίρα επιρροής στη μεταπολεμική περίοδο.

Στην εισαγωγή γίνεται μια αναφορά στο αρχέτυπο του εμφυλίου αλλά και στο λόγο που οδηγήθηκα στην ανάληψη του συγκεκριμένου θέματος. Στη συνέχεια περιγράφονται οι προϋποθέσεις που τέθηκαν για να αποκτηθούν κάποιες «σταθερές» στην ανάλυση του θέματος και στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η πλαισίωση του θέματος με την τοποθέτηση του γεγονότος του εμφυλίου εντός του διεθνούς περιβάλλοντος της εποχής αλλά και της διεθνούς συγκυρίας, του πέρατος μιας ανισορροπίας του διεθνούς συστήματος (Β΄ ΠΠ), και τη μετάβασή του σε ένα νέο είδος ισορροπίας αυτής του ψυχρού πολέμου. Επιπλέον αναλύονται οι υπάρχουσες δυναμικές εντός του Ελληνικού χώρου και γίνεται διαχωρισμός των τριών γύρων του εμφυλίου για να γνωστοποιηθεί η προϊούσα κατάσταση σε ότι αφορά τις υπάρχουσες πολιτικές δυνάμεις της χώρας αλλά και η αφετηρία των πολιτικών στόχων του ΚΚΕ όντας ο πολιτικός εκφραστής του ΔΣΕ.

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται μια αναδρομή στην έννοια του ανταρτοπολέμου και στις εκφάνσεις αυτού από θεωρητικής πλευράς κάνοντας αναφορά στους κυριότερους θεωρητικούς του θέματος. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται διερεύνηση της υπάρξεως και της αναφοράς των πολιτικών ΑΝΣΚ του ΔΣΕ

εξετάζοντας παράλληλα και την διαφορετική χρονολογική τους έκφραση αντιστοιχίζοντάς τους στις διαμορφωθείσες κάθε φορά συνθήκες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο διερευνάται η εφαρμοσμένη στρατιωτική στρατηγική, με την αναφορά στο σχεδιασμό και την διεξαγωγή των δράσεων για την εκπλήρωση των πθόμενων πολιτικών ΑΝΣΚ.

Συνεχίζοντας την περιγραφή των δράσεων, στο επόμενο κεφάλαιο παρατίθεται η εξέλιξη της εφαρμοζόμενης στρατιωτικής στρατηγικής και εκθέτονται παρόμοια γεγονότα που διαδραματίζονται στον κόσμο την ίδια περίπου εποχή θέτοντας ερωτηματικά αν οι πρωτεργάτες αυτών των δράσεων είχαν το θεωρητικό υπόβαθρο που περιγράφεται στο δεύτερο κεφάλαιο.

Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται μια αποτίμηση περί της επιλογής της συγκεκριμένης Στρατιωτικής Στρατηγικής, του τρόπου που εφαρμόστηκε και αν ήταν κατάλληλη να υποστηρίξει τον πθόμενο και προσδοκώμενο πολιτικό ΑΝΣΚ.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΔΣΕ), ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1946-1949

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εμφύλιος χαρακτηρίζεται ο πόλεμος που διεξάγεται κατά βάση εντός των ορίων ενός κράτους και έχει ως σκοπό την ανάληψη της διακυβέρνησής του, την αυτονομία ή την απόσχιση ενός εδαφικού διαμερίσματος της υπόψη χώρας. Οι αντιμαχόμενες πλευρές μπορεί να είναι το επίσημο κράτος ή/και οργανωμένες ομάδες πολιτών. Στην διάρκεια του εμφυλίου πολέμου ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού παίρνει το μέρος της μιας ή της άλλης των αντιμαχόμενων πλευρών, ενώ αμφότερες ή η μία μόνο πλευρά ενδεχομένως να δέχονται βοήθεια από άλλες χώρες.¹

Το 2016 συμπληρώθηκαν εβδομήντα χρόνια από την έναρξη της τρίτης φάσης του ελληνικού εμφυλίου, της πιο τραγικής και δραματικής κατάληξης μιας διαπάλης η οποία ξεκίνησε έχοντας ιδεολογικά και πολιτικά κίνητρα. Ο απώτερος σκοπός ήταν η κατάληψη της εξουσίας η οποία θεωρούνταν ως ανταπόδοση των προσπαθειών για την απελευθέρωση της χώρας από τον ξένο κατακτητή. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις μπορεί να ολοκληρώθηκαν το 1949 με την νίκη του εθνικού ενάντια στον δημοκρατικό στρατό, ωστόσο, ο Εμφύλιος ως αντικείμενο μελέτης συνεχίζει να αποτελεί ένα ευρύ παρεχόμενο θεματολόγιο για μια μεγάλη γκάμα μελετητών. Η παρούσα διατριβή ανήκει σε αυτή την προβληματική και διερευνά το θέμα του τίτλου προς αποκόμιση συμπερασμάτων και προτάσεων με

---

¹ Μαυρόπουλος Παναγιώτης, *Εισαγωγή στη θεωρία του πολέμου και της Στρατηγικής* (Αθήνα, 2012), σ.85

σκοπό την πέρα από ιδεολογική και πολιτική σκοπιμότητα, αντίληψη του γεγονότος από στρατιωτικής και στρατηγικής απόψεως.

Εκ προοιμίου το θέμα εμπεριέχει μια δυσκολία ένεκα του ότι πραγματεύεται την αναζήτηση των πολιτικών ΑΝΣΚ και την εφαρμοζόμενη Στρατιωτική Στρατηγική αυτών που προσπαθούσαν να καταλάβουν την πολιτική εξουσία με βίαιο τρόπο. Παραδοσιακά στο στρατό γίνεται ανικείμενο μελέτης η εξεύρεση τρόπων προς αντιμετώπιση οποιουδήποτε θέλει να καταλύσει την νόμιμα θεσμοθετημένη πολιτική εξουσία του κράτους. Είναι λοιπόν λίγο παράδοξο το να γίνεται προσπάθεια ανευρέσεως του π. έφταιξε στην μη κατάληψη του ΑΝΣΚ που ο στρατός ως σύνολο αλλά και κάθε στρατιωτικός χωριστά καλείται να υπερασπίσει και να διαφυλάξει. Η απάντηση βρίσκεται στις ρήσεις του Σουν - Τσου ο οποίος λέει: *«Εάν γνωρίζεις τον εαυτό σου και γνωρίζεις και τον εχθρό, η νίκη σου ποτέ δεν θα κινδυνεύσει»*.

2. ΣΚΟΠΟΣ

Όπως διαπιστώνεται και από τον τίτλο, στόχος της διατριβής δεν είναι να προστεθεί μια ακόμα εξιστόρηση γεγονότων και μια χρονική ταξινόμηση συμβάντων. Ως σύνθετη μελέτη θα γίνει προσπάθεια να βρεθούν απαντήσεις και συμπεράσματα ως προς την επιλογή των πθόμενων πολιτικών ΑΝΣΚ και την εκλογή κάθε φορά της συγκεκριμένης Στρατιωτικής Στρατηγικής που υιοθετούνταν για να αντιμετωπιστεί ο αντίπαλος αλλά και να επιτευχθούν οι πθέμενοι ΑΝΣΚ πολιτικοί και στρατιωτικοί.

3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες θα εξακολουθήσουν να έχουν ισχύ ως τελεσμένα γεγονότα και επιλογές καθώς και ως ορθά συμπεράσματα τα όσα θα αναφερθούν – αναλυθούν στα κεφάλαια που ακολουθούν είναι οι εξής:

α. Τα υπάρχοντα ιστορικά αρχεία και τα επίσημα έγγραφα της εξεταζόμενης περιόδου καθώς και προσωπικές μαρτυρίες ανθρώπων, που αφορούν τη θεματική της παρούσας διατριβής, δεν θα ανατραπούν από άλλα που για κάποιο λόγο είναι μέχρι τώρα άγνωστα.

β. Οι χρησιμοποιούμενοι όροι και οι αναφερόμενες στρατηγικές δεν θα αλλάξουν στο μέλλον εννοιολογικό περιεχόμενο και θα παραμείνουν με τη σημασία που είναι κοινώς ανληπτοί σήμερα και που με την χρονολογική εξέλιξη της νοηματοδότησεως τους έχουν εδραιωθεί σε μια κοινή επικοινωνιακή βάση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»

4. Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου είχε δημιουργηθεί ένα κλίμα κοινωνικής πόλωσης μεταξύ βενιζελικών και ανιβενιζελικών. Ο προηγηθείς εθνικός διχασμός με τις πολιτικές και ένοπλες συγκρούσεις είχε δημιουργήσει μια φυσιολογική αποδοχή της κοινωνίας στην επιβολή μιας κατάστασης με τη δύναμη των όπλων. Η συμμετοχή στους προηγούμενους πολέμους και στις ένοπλες συγκρούσεις είχε συμβάλει στην εξοικείωση της ελληνικής κοινωνίας στα όπλα και στον αυταρχισμό. Έτσι υπήρχαν αντιλήψεις και πρακτικές που οδηγούσαν εύκολα στον απολυταρχισμό και στη βία.

Η δεκαετία του '40 είναι για την Ελλάδα μια δεκαετία γεμάτη συγκρούσεις. Με το ξεκίνημα αυτής, η Ελληνική κοινωνία ενεπλάκη στον πόλεμο με τους Ιταλούς και κατόπιν με τους Γερμανούς. Ακολούθησε η περίοδος της κατοχής από τις δυνάμεις του Άξονα και η συνεχιζόμενη πάλη του ελληνικού λαού μέσα από την Εθνική Αντίσταση και τέλος, ο Εμφύλιος Πόλεμος που στην ουσία ξεκίνησε το 1943 μα κορυφώθηκε την περίοδο 1946 - 1949. Όμως μπορεί να υπάρξει συμβατότητα της έννοιας του εμφυλίου εν μέσω της γερμανικής κατοχής; Φυσικά και μπορεί διότι ο εμφύλιος απορρέει από την αδυναμία του κράτους να διατηρήσει το μονοπώλιο χρήσης της νομιμοποιημένης βίας στο εσωτερικό του και να επιβάλει την τάξη και την ασφάλεια στην επικράτειά του. Δεν προκύπτει από την ύπαρξη ή όχι συνοχής μεταξύ των κοινωνικών ομάδων του².

Η «ανάσταση» για τους Έλληνες, μετά την αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής κράτησε μόνο λίγες εβδομάδες αφού τον Δεκέμβριο του 1944 η Ελλάδα βίωνε τις επιπτώσεις ενός άλλου πολέμου που μόλις είχε αρχίσει: του ψυχρού πολέμου. Οι μέχρι χτες σύμμαχοι κατά του Άξονα, τώρα μοίραζαν τον κόσμο, και η Ελλάδα χωρίς να το γνωρίζει βρισκόταν στο σύνορο της μοιρασιάς. Οι πολιτικές ανιθέσεις δεν ήταν πλέον καθαρά εσωτερικές, αλλά πάνω τους εδράζονταν το ενδιαφέρον και κατ' επέκταση η ανάμιξη και επέμβαση των δυνάμεων που είχαν διενεργήσει την μοιρασιά. Με την «συμφωνία των ποσοστών» η Ελλάδα συμφωνήθηκε να είναι στην ζώνη επιρροής των Άγγλων οι οποίοι χρησιμοποίησαν ακόμα και τη βία για να το επιτύχουν. Κύριος σκοπός τους ήταν πρωτίστως η εξασφάλιση της εξουσίας σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Δευτερευόντως θα επιδιώκονταν η επέκταση της στην υπόλοιπη χώρα αφού προηγουμένως επικρατούσαν στην επικείμενη ανοιχτή σύγκρουση με το ΕΑΜ.

---

² Στάθης Ν. Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης, Εμφύλια Πάθη, (Αθήνα, Μεταίχμιο, 2015) σ.63

α. Διεθνές Περιβάλλον

Οι σχέσεις των δυτικών δυνάμεων με τη Σοβιετική Ένωση είχαν ενταθεί αρκετές φορές κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Το κλίμα έντονης δυσπιστίας μεταξύ Ανατολής και Δύσης συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Ο Στάλιν ήταν δυσαρεστημένος από την αδυναμία των αγγλοαμερικάνων να ανοίξουν δεύτερο μέτωπο στην δυτική Ευρώπη πριν τον Ιούνιο του 1944, καθώς υποψιαζόταν ότι αυτό γινόταν εκ προθέσεως προκειμένου να εξαντληθεί η Ρωσία η οποία έφερε το βάρος της αντιμετώπισης της Γερμανίας. Ωστόσο ο κοινός αγώνας εναντίον του ναζισμού τους κράτησε ενωμένους μέχρι την επίτευξη της νίκης.

Πριν τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διατυπώθηκαν διαφωνίες των Συμμάχων σχετικά με τη μεταπολεμική διαμόρφωση της Ευρώπης. Οι δύο πλευρές είχαν διαφορετικές ιδέες και προσεγγίσεις σχετικά με τη διαμόρφωση και την εφαρμογή του νέου συστήματος ασφαλείας. Οι δυτικοί Σύμμαχοι επιθυμούσαν ένα σύστημα δημοκρατικών χωρών που θα επέλυαν τις διαφορές τους μέσω των διεθνών οργανισμών. Η Σοβιετική Ένωση, ιστορικός διάδοχος της Ρωσίας που είχε υποστεί πολλές και μεγάλες καταστροφές, έβγαινε από τον παγκόσμιο πόλεμο με τρομακτικές ανθρώπινες απώλειες (εκτιμώνται στα 27 εκατομμύρια) καθώς και με κατεστραμμένο το δυτικό και πιο ανεπτυγμένο τμήμα της. Πάγια επιδίωξη της Σοβιετικής Ένωσης ήταν ο άμεσος και πλήρης έλεγχος της εσωτερικής διακυβέρνησης των χωρών που περιέβαλαν τα σύνορά της. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο η ΕΣΣΔ έμεινε παθητικός παρατηρητής των εξελίξεων κατά τη διάρκεια του λεγόμενου πρώτου γύρου του εμφυλίου πολέμου εν μέσω της κατοχής από τις δυνάμεις του άξονα.

Στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που κατέλαβε ο Κόκκινος Στρατός καταργήθηκαν οι τοπικές αρχές και ανέλαβαν τον έλεγχο οι σοβιετικές απαγορεύοντας τη λειτουργία ανεξάρτητων θεσμών και κατ' επέκταση τη λειτουργία ανιπάτων πολιτικών κομμάτων. Ωστόσο ο Στάλιν επεδίωξε να διατηρήσει ειρηνικές σχέσεις με την Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ, για να μπορέσει να εσπιάσει στην ανοικοδόμηση της Σοβιετικής Ένωσης και στην οικονομική της ανάκαμψη. Στο πλαίσιο αυτό έχουμε την λεγόμενη συμφωνία των «ποσοστών» μεταξύ Τσόρτσιλ και Στάλιν όπου η Ελλάδα από τη μια μεριά και η Ρουμανία και η Βουλγαρία από την άλλη θα ανήκαν στην αποκλειστική επιρροή της Μ. Βρετανίας και της ΕΣΣΔ αντίστοιχα, ενώ η Ουγγαρία και η Γιουγκοσλαβία θα ήταν σε ποσοστό 50 – 50.

Ενώ οι Αμερικανοί θεωρούσαν πως θα μπορούσαν ίσως να έρθουν σε συνεννόηση με τον Στάλιν προκειμένου να προωθήσουν τις βασικές τους επιδιώξεις, οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι αυτός ήταν το κύριο εμπόδιο για την υλοποίηση της ατζέντας τους. Ο Στάλιν έχοντας τον έλεγχο, μέσω του Κόκκινου Στρατού, στην κεντρική και την ανατολική Ευρώπη μπορούσε να διαπραγματευτεί από πλεονεκτική θέση. Οι διαφορές Ρούσβελτ-Τσόρτσιλ είχαν σαν αποτέλεσμα οι δύο κύριες δυτικές δυνάμεις να έρθουν ανεξάρτητα σε συμφωνία με την ΕΣΣΔ για διάφορα ζητήματα.

Επιπλέον οι δυτικοί Σύμμαχοι δεν είχαν ενιαία στάση σχετικά με τον τρόπο συγκρότησης του μεταπολεμικού κόσμου. Ο πρόεδρος Ρούζβελτ είχε θέσει προ πολλού φιλόδοξους στόχους, αρχικά την ολοκληρωτική ήττα των δυνάμεων του Άξονα σε Ευρώπη και Ασία, στην συνέχεια την εξασφάλιση της οικονομικής ηγεμονίας των ΗΠΑ έναντι της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και τέλος τη δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού που θα εξασφάλιζε την ειρήνη. Από την

άλλη ο Τσώρτσιλ είχε πιο περιορισμένους στόχους, με κύριο μέλημά του την εξασφάλιση του ελέγχου της Μεσογείου, που ήταν κομβικής σημασίας για την επιβίωση της βρετανικής αυτοκρατορίας, καθώς και της διασφάλισης της ανεξαρτησίας των χωρών της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης, που θα λειτουργούσαν σαν ουδέτερη ζώνη ασφαλείας ανάμεσα στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Σοβιετική Ένωση.

Η αδυναμία των ελεύθερων Ελλήνων να κατανοήσουν το νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφωνόταν ταχύτατα, αλλά και τον ρόλο της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων στην Ελλάδα, ήταν απόλυτη και οδήγησε στα δραματικά αποτελέσματα του Ελληνικού Εμφυλίου. Οι συγκρούσεις ήταν σφοδρές ως αποτέλεσμα των συμφωνηθέντων των μεγάλων δυνάμεων που έδιναν την δυνατότητα της πλήρους ανάμιξης (Λονδίνο) από την μια μεριά και της πλήρους αποχής (Μόσχα) από την άλλη. Έτσι η Αγγλία, έχοντας πληρώσει στη Σοβιετική Ένωση το τίμημα ελευθερίας δράσης δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει ένοπλες δυνάμεις για την υποστήριξη της φιλοβασιλικής κυβέρνησης υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου.

(1) Δόγμα Τρούμαν – Σχέδιο Μάρσαλ

Τον Φεβρουάριο του 1947 η Βρετανία, που μέχρι τότε υποστήριζε την Ελληνική κυβέρνηση στο αγώνα που διεξήγαγε εναντίον των ελλήνων κομμουνιστών, ανακοίνωσε ότι δεν μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί οικονομικά. Ο Τρούμαν σε ομιλία του την 12 Μαρτίου 1947 ζήτησε την άμεση διάθεση 400 εκατομμυρίων δολαρίων προς υποστήριξη της Ελλάδος και της Τουρκίας ενώ παράλληλα παρουσίασε το «Δόγμα Τρούμαν», σύμφωνα με το οποίο η σύγκρουση ήταν πάλι ανάμεσα στους ελεύθερους λαούς και τα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Οι Αμερικανοί θα στήριζαν πολιτικά οικονομικά και

στρατιωτικά την Ελλάδα στην προσπάθειά της αυτή να μην τεθεί υπό σοβιετικό έλεγχο³.

Η ιδεολογική βάση του Δόγματος Τρούμαν περιγράφηκε από τον ίδιο κατά τη διάρκεια της προαναφερθείσας συνεδρίασης του Κογκρέσου: «όλα τα έθνη του κόσμου είχαν να επιλέξουν ανάμεσα σε δυο εναλλακτικούς τρόπους ζωής, της ελευθερίας μέσω της επικράτησης της βούλησης της πλειοψηφίας και της καταπίεσης λόγω της βίαιης κατίσχυσης της μειοψηφίας. Η πολιτική των ΗΠΑ δεν θα μπορούσε να είναι παρά στο πλευρό των λαών που αγωνίζονται για την ελευθερία ενάντια στην υποταγή που προέρχεται από ένοπλες μειοψηφίες ή από εξωτερικές πιέσεις⁴.»

Τον Ιούνιο του 1947, ακολουθώντας την γραμμή του δόγματος Τρούμαν, οι ΗΠΑ θέσπισαν το σχέδιο Μάρσαλ, ένα πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες που θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν, συμπεριλαμβανομένης και της Σοβιετικής Ένωσης. Κύριος και ουσιαστικός στόχος του σχεδίου ήταν η ανοικοδόμηση της ευρωπαϊκής οικονομίας, μαζί με την αντιμετώπιση του κινδύνου ανόδου στην εξουσία κομμουνιστικών κομμάτων μέσω εκλογών ή επαναστάσεων. Κομβικό σημείο του σχεδίου ήταν ότι η οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης.

(2) Ίδρυση της Κομινφόρμ

Το Φθινόπωρο του 1947, η Μόσχα όντας ανήσυχη για τις εξελίξεις κάλεσε τους κομμουνιστές ηγέτες της ανατολικής Ευρώπης και τους επικεφαλής του γαλλικού και ιταλικού ΚΚ, σε μια συνάντηση στην Πολωνία που

³ Θανάσης Δ. Σφήκας, *Το Σχέδιο Μάρσαλ. Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης.* (Αθήνα, Πατάκη, 2011), σ. 25-48

⁴ Αντώνης Κλάφης, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στο διεθνές σύστημα: ένας ιδεολογικός πόλεμος με στρατηγικό περιεχόμενο.* στο Παναγιώτης Ήφαιστος, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ) «Η Έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή Ιδεολογικά Αίτια; (ΙΔΙΣ Αθήνα 2012), σ.289-290

κράτησε από 22 έως 28 Σεπτεμβρίου. Εκεί το Κρεμλίνο παρουσίασε μια νέα προσέγγιση του διεθνούς περιβάλλοντος, θεωρώντας τον κόσμο χωρισμένο σε δύο στρατόπεδα και καλώντας του απανταχού κομμουνιστές να ανισταθούν στον «Ιμπεριαλισμό» των ΗΠΑ. Έτσι ιδρύθηκε η Κομινφόρμ, ένα είδος αναβίωσης της παλαιάς Κομμουνιστικής Διεθνούς, που μεταξύ των άλλων θα λειτουργούσε και ως μέσο επιβολής των απόψεων του ΚΚΣΕ στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και της ενίσχυσης του ελέγχου των Σοβιετικών στις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ και γενικότερα του συντονισμού των κομμουνιστικών τους κομμάτων. Λίγο αργότερα στη Γαλλία και στην Ιταλία πυροδοτήθηκαν από τους κομμουνιστές μεγάλες απεργίες προκειμένου να υπονομευθεί το Σχέδιο Μάρσαλ.

(3) Ψυχρός Πόλεμος

Η οριστική απόφαση για το οικονομικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης της Ευρώπης από τις ΗΠΑ και η δημιουργία της Κομινφόρμ τον Σεπτέμβριο 1947 σηματοδότησε το διαχωρισμό της Ευρώπης σε δύο κόσμους. Τον Φεβρουάριο του 1948, έγινε στην Τσεχοσλοβακία πραξικόπημα, υποκινούμενο και υποστηριζόμενο από τους Σοβιετικούς, ώστε να ανατραπεί η κυβέρνηση (η μόνη με δημοκρατικές δομές σε χώρα του Ανατολικού Μπλοκ). Η απροκάλυπτη βιαιότητα του πραξικοπήματος προκάλεσε αίσθηση στην Δύση και είχε σαν αποτέλεσμα να σιωπήσουν οι λίγοι διαφωνούντες με το σχέδιο Μάρσαλ στο Κογκρέσο των ΗΠΑ. Χάρη στο θεμελιώδες δίδυμο της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ (Δόγμα Τρούμαν και Σχέδιο Μάρσαλ) δόθηκε στις χώρες της δυτικής Ευρώπης, στην Ελλάδα και την Τουρκία οικονομική και στρατιωτική βοήθεια αξίας πολλών εκατομμυρίων δολαρίων. Με τη συνδρομή της αμερικανικής βοήθειας, η Ελληνική κυβέρνηση επιβλήθηκε των κομμουνιστών.

Από τα πρώιμα μεταπολεμικά χρόνια οι πολιτικές και αμυντικές στοχεύσεις των δύο στρατοπέδων, (η ίδρυση της Κομινφόρμ, το Σύμφωνο των Βρυξελλών, το πραξικόπημα της Πράγας, ο αποκλεισμός του Βερολίνου), έδειξαν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος εκτός από την οικονομική του πλευρά, στο διαμορφούμενο δίλλημα αποδοχής ή απόρριψης της προσφοράς του Σχεδίου Μάρσαλ, άρχισε να κλιμακώνεται ραγδαία. Ο ανταγωνισμός των δύο πόλων σε γεωπολιτικό και στρατηγικό επίπεδο στην Ευρώπη άρχισε να γίνεται ορατός σε όλες του τις διαστάσεις

(4) Ρήγμα Στάλιν – Τίτο

Στις 28 Ιουνίου του 1948 η Κομινφόρμ υπέστη πλήγμα από το σχίσμα Τίτο-Στάλιν που είχε σαν συνέπεια την αποπομπή της Γιουγκοσλαβίας από τους κόλπους της. Η σύγκρουση Τίτο με Στάλιν και η διαγραφή του πρώτου από την Κομινφόρμ, θα είχε σοβαρότατο αντίκτυπο στο ελληνικό ζήτημα του εμφυλίου. Ο Τίτο, για τους δικούς του λόγους, ήταν από τους πλέον ένθερμους υποστηρικτές της συνέχισης της ελληνικής αντίστασης. Αυτό άλλωστε ήταν και ένα από τα δευτερεύοντα αίτια της σύγκρουσης με τον Στάλιν. Η διάσπαση αυτή έφερε πολυεπίπεδα αποτελέσματα. Αφενός καταδεικνύοντας το ότι το κομμουνιστικό μπλοκ δεν είναι τόσο συμπαγές όσο έδειχνε μέχρι τότε, αφετέρου αναπτρώθηκε το ηθικό των δυτικών βλέποντας τις πιθανότητες επιτυχίας να αυξάνονται. Στην αντίπερα όχθη, το ΚΚΕ, φίλα προσκείμενο στην ΕΣΣΔ και από παράδοση αλλά και από την ηγεσία του, βρίσκεται μπροστά σε ένα συνταρακτικό δίλλημα και μια απόλυτη σύγχυση, καθώς η Γιουγκοσλαβία και όχι η ΕΣΣΔ είναι ο κυριότερος υποστηρικτής του. Προς το παρόν, αν και σε επίπεδο ηγεσίας η γιουγκοσλαβική αποστασία καταδικάζεται, η «Ελεύθερη Ελλάδα», ο ραδιοσταθμός του ΚΚΕ που αυτή την περίοδο εκπέμπει από το Βελιγράδι,

αποφεύγει να πάρει μια ανοιχτή θέση επί του ζητήματος, καθώς ανοιχτή καταδίκη του Γιουγκοσλαβικού καιροσκοπισμού ταυτίζεται με την σχεδόν σίγουρη ήπα του ΔΣΕ.

β. Εσωτερικό Περιβάλλον

(1) Ο Πρώτος Γύρος του Εμφυλίου (από το καλοκαίρι του 1943 έως την απελευθέρωση).

Το έτος 1942 υπήρξε για τους Συμμάχους εξαιρετικά κρίσιμο. Οι προσπάθειες των Γερμανών για να εξασφαλίσουν τη νίκη σε όλα τα μέτωπα είχαν φθάσει σε σημείο κορύφωσης. Η ήπα του Ρόμμελ στο Ελ Αλαμίν το Φθινόπωρο του 1942 και η αλλαγή των ισορροπιών στο Ανατολικό μέτωπο ορίζουν την αρχή του τέλους για τον Β' παγκόσμιο Πόλεμο. Με αυτές τις προοπτικές το έτος 1943 αποτελεί το σημείο καμπής για το ελληνικό ζήτημα. Οι ελληνικές αντιστασιακές ομάδες εκδηλώνουν πλέον με εμφανή τρόπο τις διαφορετικές πολιτικές τους αφετηρίες και επιδιώξεις. Ωστόσο, θα πρέπει να λεχθεί ότι από την αρχή της ένοπλης αντίστασης, και οι δυο αντιστασιακές οργανώσεις είχαν το βλέμμα στραμμένο στις μεταπολεμικές εξελίξεις.

Ο Ναπολέων Ζέρβας, στρατιωτικός ηγέτης του ΕΔΕΣ (Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου), δεν αμφέβαλλε ότι το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και οι κομμουνιστές έτρεφαν μυστικές φιλοδοξίες για μετά τον πόλεμο τις οποίες ο ίδιος φοβόταν τόσο, ώστε να δίνει μεγαλύτερη σημασία στον αγώνα κατά του ΕΑΜ, παρά στον αγώνα κατά των δυνάμεων των κατακτητών. Το σπέρμα του εμφυλίου πολέμου εμπεριεχόταν από την αρχή της αντιστασιακής περιόδου, δεδομένης της κοινωνικής κατάστασης που είχε δημιουργήσει η δικτατορία του Μεταξά. Ο φόβος των παλαιών πολιτικών για τους κομμουνιστές από τη μία, και το πολιτικό κενό που άφηνε η αδύναμη και

ανύπαρκτη εξόριστη κεντρική εξουσία από άλλη, δημιουργούσαν το σκηνικό της ανιπαλότητας. Τόσο η βρετανική⁵ όσο και η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση διέγνωσαν την πιθανότητα η ενίσχυση του ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) να οδηγήσει στην ανατροπή της πολιτικής και πολιτειακής τάξης στη μεταπολεμική περίοδο και κινήθηκαν να ενισχύσουν τον ΕΔΕΣ ως ανιστάθμισμα στον ΕΛΑΣ. Νέες οδηγίες που δόθηκαν στους βρετανούς απεσταλμένους στην Ελλάδα υπογράμμιζαν την ανάγκη να προτιμηθεί ο ΕΔΕΣ ως συνεργάτης σε επιχειρήσεις εναντίον του κατακτητή και να αποφεύγεται κάθε επαφή ή κίνηση που θα ενίσχυε τη δύναμη και το κύρος του ΕΛΑΣ. Παράλληλα, έγινε προσπάθεια να προετοιμαστεί το έδαφος για την επιστροφή της βασιλείας στην Ελλάδα, θέση η οποία αποτελούσε κεντρικό στοιχείο της βρετανικής πολιτικής στην προσπάθεια να διατηρηθεί η βρετανική επιρροή στην Ελλάδα.

Η αυξανόμενη επιρροή του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ στον ελλαδικό χώρο και η προσπάθεια δημιουργίας ενός κοινού μετώπου του ασπικού κύκλου εναντίον του, οδηγούν στην επιλογή της ανοιχτής σύγκρουσης (πολιτικής και στρατιωτικής). Έτσι, ενώ στα ελληνικά βουνά της Ηπείρου ξεκινά η ένοπλη σύγκρουση ΕΛΑΣ - ΕΔΕΣ, στο Κάιρο, έδρα πλέον της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης παρατηρούνται έντονες πολιτικές ζυμώσεις για συμμετοχή του ΕΑΜ στην «Κυβέρνηση του Καΐρου» Όμως, η πλέον αρνητική στάση της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης γίνεται εμφανής στην διάσκεψη που έλαβε χώρα στο Κάιρο τον Αύγουστο του 1943 και μετείχε αντιπροσωπεία των εν Ελλάδι ανταρτών, ο βασιλιάς, η εξόριστη κυβέρνηση και εκπρόσωποι της βρετανικής διπλωματίας. Εκεί, η πρόταση της αντιπροσωπείας των ανταρτών για την διενέργεια δημοψηφίσματος για την

⁵ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, τόμος ΙΣΤ (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975), σελ. 30-39

επιστροφή του Βασιλιά, έγινε δεκτή. Επίσης η πρόταση για διεύρυνση της εξόριστης κυβέρνησης με μέλη της ανίστασης, που απούνταν την συμμετοχή τους στα υπουργεία των Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Στρατιωτικών, αντιμετώπιστηκε με την κατηγορηματική και ιδιαίτερος έντονη άρνηση των υπόλοιπων ανιπροσώπων, οι οποίοι θεώρησαν ότι πίσω από τις διεκδικήσεις αυτές βρισκόταν το ΕΑΜ⁶. Οι αποτυχημένες, τουλάχιστον αρχικά, παραπάνω διαπραγματεύσεις, συνδυασμένες με την απόφαση της Βρετανίας να ενδυναμώσει τον ΕΔΕΣ για να αφομοιώσει ή να εξουδετερώσει τον ΕΛΑΣ, αποτέλεσαν την πηγή της σύγκρουσης που πραγματοποιήθηκε τον χειμώνα του 1943- 1944 μεταξύ ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ.

Μετά την επιστροφή της ανιπροσωπείας του ΕΑΜ που είχε σταλεί στο Κάιρο για την διάσκεψη με την εξόριστη κυβέρνηση, ο ΕΛΑΣ ήταν σίγουρος ότι οι Άγγλοι, με την βοήθεια του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ (Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση), θα προσπαθούσαν να επαναφέρουν τον βασιλιά Γεώργιο Β΄. Ο Άρης Βελουχιώτης, ηγέτης του ΕΛΑΣ, έφτασε στο σημείο να χαρακτηρίσει τους Άγγλους μεγαλύτερο κακό από τους Γερμανούς. Παρόλα αυτά το ΕΑΜ, σε συνεδρίασή του, δεν πήρε απόφαση για έναρξη εμφυλίου πολέμου και άφηνε ελπίδες για αποφυγή του. Σε τέτοιες περιπτώσεις η ξένη κατοχή είναι εκείνη που φροντίζει να μετατρέψει την ανίσταση εναντίον της σε εμφύλιο πόλεμο, κάνοντας συμμαχία με μια από τις δύο παρατάξεις, δίνοντάς της ρόλο και εξοπλίζοντάς την.

Κανονικές εχθροπραξίες ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τον ΕΔΕΣ ξέσπασαν από τις αρχές του Οκτωβρίου 1943. Ύστερα από μια συμπλοκή στο Τσεπέλοβο, στα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου, ο τοπικός διοικητής του ΕΔΕΣ διέταξε τη σύλληψη διαφόρων αξιωματούχων του ΕΑΜ. Ο Άρης Βελουχιώτης

⁶ Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: *Η Ελλάδα 1923-1945*
http://www.ime.gr/chronos/14/gr/1940_1945/resistance/06.html
 (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2016)

τότε, διέταξε τη διάλυση των ομάδων του ΕΔΕΣ στη Θεσσαλία. Στη συνέχεια, τέσσερις μεραρχίες του ΕΛΑΣ κατευθύνθηκαν κατά του ΕΔΕΣ. Στο μεταξύ Γερμανικές επιχειρήσεις που άρχισαν στις 17 και 18 Οκτωβρίου, περιέπλεξαν ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Ο ΕΛΑΣ δεν ήθελε να συνεργαστεί με τον ΕΔΕΣ κατά των Γερμανών, αλλά θεωρούσε πρωταρχικό του στόχο τον ΕΔΕΣ. Εκείνος, πάλι, ανταπέδωσε τα ίσα ανιμετωπίζοντας ως κύριο εχθρό του τον ΕΛΑΣ, προσπαθώντας να εκμεταλλευτεί τις αδυναμίες του κατά τη γερμανική επίθεση⁷.

Τα παραπάνω χαρακτηρίστηκαν ως έναρξη του «πρώτου γύρου» του Εμφυλίου και έληξαν μόνο μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών και τελικά με την υπογραφή της συμφωνίας της Πλάκας. Αυτή υπεγράφη στις 29 Φεβρουαρίου 1944 στη Γέφυρα της Πλάκας στην Ήπειρο, μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων της κατεχόμενης Ελλάδας, ανιπροσώπων των συμμάχων και της ελληνικής στρατιωτικής διοίκησης στο Κάιρο, με σκοπό τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου μεταξύ των οργανώσεων. Η εξόριστη κυβέρνηση στην Αίγυπτο, αλλά και οι Βρετανοί πήραν την πρωτοβουλία της υπογραφής μιας τέτοιας συμφωνίας, επιθυμώντας τον τερματισμό αυτών των συγκρούσεων. Τον ΕΛΑΣ εκπροσωπούσε ο Στέφανος Σαράφης, τον ΕΔΕΣ ο Κομνηνός Πυρομάγλου και την ΕΚΚΑ ο Γεώργιος Καρτάλης⁸. Τα βασικά σημεία της συμφωνίας ήταν τα εξής: α) η κατάπαυση των μεταξύ τους εχθροπραξιών, β) η διατήρηση των ήδη κατεχόμενων θέσεων τους στη χώρα, αλλά και ο περιορισμός τους σε αυτές, γ) η συνέχιση του αγώνα εναντίον των κατακτητών Γερμανών, είτε χωριστά είτε σε συνεργασία μεταξύ τους, δ) η σύσταση μικτής επιτροπής για τον έλεγχο της πύρσης αυτής της

⁷ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, *τόμος ΙΣΤ* (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975), σελ. 35-36

⁸ Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου *Άρθρογραφία: Συμφωνία της Πλάκας*
<http://www.wv2.gr/index.php?option=articles&id=1521> (ημερομηνία πρόσβασης 14/4/2016)

συμφωνίας, ε) ο εφοδιασμός τους από τη διοίκηση των Βρετανών στη Μέση Ανατολή, στ) η ελευθέρωση όλων των αιχμαλώτων και από τις δύο πλευρές

Μετά την καταστολή του κινήματος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή – τον Απρίλιο του 1944, η κυβέρνηση Παπανδρέου, έχοντας την πλήρη υποστήριξη των Βρετανών, οργάνωσε συνδιάσκεψη στο Λίβανο, το Μάιο του 1944, με σκοπό να επιτύχει γενική συμφωνία για το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας με τη συμμετοχή του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης). Η συνδιάσκεψη έλαβε χώρα στη σκιά των γεγονότων της εξουδετέρωσης άνω των 400 μελών της ΕΚΚΑ⁹ από τον ΕΛΑΣ. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο επικεφαλής του στρατιωτικού σκέλους και διοικητής του 5/42 ΣΕ, συνταγματάρχης Δ. Φαρρός, εκτελέστηκε. Η ασυνήθιστα αιματοβαμμένη επιχείρηση εκκαθάρισης συντέλεσε περαιτέρω στο τεταμένο κλίμα της ήδη δημιουργηθείσας πόλωσης. Τελικά η συνδιάσκεψη κατάφερε να αποφασίσει τη συγκρότηση σχήματος εθνικής ενότητας με συμμετοχή πέντε μελών του ΕΑΜ αποκλείοντάς τους όμως την παραχώρηση των Υπουργείων Εσωτερικών και Δικαιοσύνης. Μέριμνα της κυβέρνησης εθνικής ενότητας ήταν η ομαλή μετάβαση της χώρας σε ένα πολιτειακό καθεστώς κατά την μεταπολεμική περίοδο καθώς και ο έλεγχος όλων των στρατιωτικών δυνάμεων που δρούσαν στο ελληνικό έδαφος.

Το ΕΑΜ, ανεξάρτητα από τον ιδεολογικό προσανατολισμό του, είχε νομιμοποιηθεί στα μάτια πολλών Ελλήνων εξαιτίας της εν γένει προσφοράς του στην ελληνική επικράτεια, την ίδια στιγμή που η επίσημη ελληνική κυβέρνηση είχε αυτοεξορισθεί από τη χώρα. Αυτός ήταν ο λόγος που τα αποτελέσματα της συνδιάσκεψης δεν ικανοποίησαν την ηγεσία του ΕΑΜ. Έτσι,

---

⁹ Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου *Αρθρογραφία: ΕΚΚΑ*
<http://www.wv2.gr/index.php?option=articles&id=1523> (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2016)

αμέσως μετά την επιστροφή της ανιπροσωπίας από το Λίβανο, η επίσημη ηγεσία του ΕΑΜ διαφώνησε με τους όρους που είχαν αποφασισθεί στη συνδιάσκεψη. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΑΜ αρνήθηκε να θέσει τις μεγάλες δυνάμεις του ΕΛΑΣ κάτω από ενιαίο κυβερνητικό έλεγχο, επέμεινε στην απομάκρυνση του Παπανδρέου και ζήτησε την αναδιανομή των υπουργείων της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Το φθινόπωρο του 1944 οι προοπτικές για το ΕΑΜ ήταν εξαιρετικά ευσίωνες. Με τον ΕΛΑΣ να ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής επικράτειας και την προοπτική αποχώρησης των γερμανικών στρατευμάτων ορατή, το ΕΑΜ διέθετε τα στρατιωτικά και πολιτικά μέσα να διεκδικήσει την εξουσία στην Ελλάδα, προτού η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση επιστρέψει στο ελληνικό έδαφος¹⁰.

Εν τω μεταξύ, στις 26 Σεπτεμβρίου 1944, υπογράφεται στην Καζέρτας της Ιταλίας συμφωνία μεταξύ της ελληνικής εξόριστης κυβέρνησης, της διοίκησης των Βρετανών στη Μέση Ανατολή, των ΕΑΜ - ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε ότι όλες οι δυνάμεις αντίστασης στην Ελλάδα θα θέτονταν υπό τις διαταγές των Βρετανών, με αρχηγό τον βρετανό ανιστράτηγο Ronald Scobie. Η συμφωνία προέβλεπε ότι όλες οι δυνάμεις αντίστασης που δραστηριοποιούνταν μέχρι τότε στην Ελλάδα θα βρίσκονταν κάτω από την ηγεσία της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία στη συνέχεια θα τους έθετε υπό τον έλεγχο του Scobie, δηλαδή των Βρετανών. Η στρατιωτική ηγεσία των ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ θα απαγόρευε στις ομάδες τους οποιαδήποτε συμμετοχή σε δράσεις που θα αποσκοπούσαν στην ανάληψη εξουσίας. Η συμφωνία απαγόρευε ρητά οποιαδήποτε δραστηριότητα αντίστασης στην Αθήνα χωρίς την εντολή του Scobie. Χαρακτήριζε επίσης τα Τάγματα Ασφαλείας της κυβέρνησης Ράλλη ως

¹⁰ Foundation of the Hellenic World, http://www.fhw.gr/projects/cooperations/f_policy36_45/gr/text/532.htm (ημερομηνία πρόσβασης 28/12/2015)

εχθρικές μονάδες και προέβλεπε ενέργειες που θα τις αντιμετώπιζαν ως τέτοιες, αν δεν παραδίδονταν. Ο Scobie θα μπορούσε να εκδίδει διαταγές που θα επέτρεπαν σε ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ να παρενοχλούν τα γερμανικά στρατεύματα στις περιοχές που οριοθετούνταν από τη Συμφωνία της Πλάκας. Όλα τα στρατεύματα στην περιοχή Αθηνών τέθηκαν υπό την διοίκηση του στρατηγού Σπηλιωτόπουλου αφού ο τελευταίος είχε διορισθεί από την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου στρατιωτικός Διοικητής Αττικής.

(2) Ο Δεύτερος Γύρος του Εμφυλίου (από το Δεκέμβριο του 1944 έως τις εκλογές του 1946)

Η Συμφωνία της Καζέρτας, επιτεύχθηκε παρά τις έντονες ανησυχίες από την πλευρά του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ) καθώς και ακραίων κύκλων της δεξιάς παράταξης. Ήταν επίσης παράδοξο για τον ΕΛΑΣ το γεγονός ότι τα Τάγματα Ασφαλείας που θα παραδίνονταν, δεν θα θεωρούνταν πλέον εχθρικές μονάδες. Η ανησυχία στις τάξεις του ΕΛΑΣ κατά την περίοδο εκείνη ήταν έντονη. Μόλις ο Άρης Βελουχιώτης, αρχηγός του ΕΛΑΣ, πληροφορήθηκε τα της συμφωνίας συγκάλεσε συγκέντρωση των διοικητών του ΕΛΑΣ στη Λαμία όπου πρότεινε τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας. Ωστόσο, η πλειοψηφία των ανταρτών ήταν απρόθυμη να ρισκάρει κάτι τέτοιο, καθώς θα βρίσκονταν αντιμέτωποι με τους συμμάχους και η προσπάθεια για τη δημιουργία ενός ακόμη ασαφούς καθεστώτος θα ήταν μάλλον άτοπη. Παρά τις έστω και λίγες προσπάθειες για την αποφυγή του εμφυλίου πολέμου, η Μάχη της Αθήνας ξέσπασε το Δεκέμβριο του 1944, με τον ΕΛΑΣ να βρίσκεται αντιμέτωπος με τα ελληνικά στρατεύματα της κυβέρνησης, την αστυνομία, τα πρώην Τάγματα Ασφαλείας και μαζί με όλα αυτά και τη βοήθεια μια συνεχώς αυξανόμενης βρετανικής παρουσίας.

(α) Δεκεμβριανά (1944-1945)

Με την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων τον Οκτώβριο του 1944, το ΕΑΜ βρέθηκε κυρίαρχο στο μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής χώρας, όχι μόνο στρατιωτικά αλλά και πολιτικά, καθώς είχε αντικαταστήσει σχεδόν όλες τις δομές εξουσίας του πολεμικού και κατοχικού κράτους με δικές του μορφές εξουσίας. Γερμανικές δυνάμεις όμως παρέμεναν στην Κρήτη, τα Δωδεκάνησα και σε διάφορα νησιά του Αιγαίου. Το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την απελευθέρωση έως τον Φεβρουάριο 1945 έμεινε γνωστό σε διάφορες περιοχές της επαρχίας ως η περίοδος της «Εαμοκρατίας»¹¹ Στην πράξη το φαινόμενο έλαβε διάφορες μορφές, από απλό εκφοβισμό έως βασανισμούς και εκτελέσεις¹².

Τον Σεπτέμβριο του 1944, με την συμφωνία της Καζέρτας, ο Άγγλος Ronald Scobie ορίστηκε αρχιστράτηγος των εν Ελλάδι εβρισκομένων ενόπλων δυνάμεων, αγγλικών και ελληνικών. Την 18^η Οκτωβρίου φτάνει στην Αθήνα από την Ιταλία η κυβέρνηση εθνικής ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Το σχήμα αυτό περιελάμβανε έξι εαμικούς υπουργούς όπου αργότερα προστέθηκε και ακόμα ένας, συνολικά επτά. Ο παλιός συσχετισμός των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα είχε μεταβληθεί μέσα από τις συγκρούσεις της Κατοχής. Τον προπολεμικό διχασμό βενιζελικών και αντιβενιζελικών, οπαδών της αβασίλευτης και βασιλευομένης δημοκρατίας τον είχε αντικαταστήσει η πόλωση μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς. Ο πρωθυπουργός διακατέχονταν από καχυποψία ότι το ΕΑΜ θα

¹¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου *Μετά, τίποτα δεν ήταν το ίδιο...*, [tvxs.gr/news/ταξίδια-στο-χρόνο/δύο-διαφορετικές-προσεγγίσεις-για-τα-δεκεμβριανά-από-την-καθημερινή-\(ημερομηνία-πρόσβασης-11/3/2016\)](https://www.tvxs.gr/news/ταξίδια-στο-χρόνο/δύο-διαφορετικές-προσεγγίσεις-για-τα-δεκεμβριανά-από-την-καθημερινή-(ημερομηνία-πρόσβασης-11/3/2016))

¹²ΤΟ ΒΗΜΑ, 90 χρόνια, Τόμος Γ' 1942-1951 *Από την κατοχή στον εμφύλιο. Από τον Β' παγκόσμιο στον ψυχρό πόλεμο*. Αθήνα, Εκδόσεις Λαμπράκη 2012) σ. 67-73

προσδοκούσε την βίαιη κατάληψη της εξουσίας. Το ΕΑΜ πίστευε ότι ο πρωθυπουργός απέβλεπε στο να επιβάλει μια μορφή βασιλικής δικτατορίας και με την βοήθεια των άγγλων θα έθετε την αριστερά σε υποταγή. Το ΕΑΜ ως πολιτικός εκφραστής της αριστερής κολουμιστικής ιδεολογίας (ΚΚΕ) διέθετε ένα αρκετά μεγάλο ανάρπικο στρατό δυνάμεως πενήντα χιλιάδων, τον ΕΛΑΣ. Από την άλλη, η δεξιά δεν διέθετε ανάλογες δυνάμεις και στηρίζονταν σε ότι είχε αναδιοργανωθεί στην Μέση Ανατολή και στις υπάρχουσες αγγλικές δυνάμεις. Οι διάφορες διαπραγματεύσεις μεταξύ των αντίπαλων μερών αποσκοπούσαν στην κατάργηση οποιασδήποτε ένοπλης ομάδας η οποία δραστηριοποιούνταν τα προηγούμενα χρόνια στα πλαίσια της Κατοχής. Για το λόγο αυτό ο Βρετανός αρχιστράτηγος στην Ελλάδα είχε θέσει ως καταλυτική ημερομηνία παράδοσης του οπλισμού και διάλυσης όλων των παραστρατιωτικών ομάδων την 10^η Δεκεμβρίου του 1944.

Με τον όρο «Δεκεμβριανά» εννοούμε την ένοπλη σύγκρουση που έλαβε χώρα κυρίως στην Αθήνα – ένεκα αυτού και η χρήση του όρου «μάχη της Αθήνας» - από την 3^η Δεκεμβρίου 1944 έως την 6^η Ιανουαρίου 1945. Ανιμαχόμενες ήταν οι δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ από τη μια και οι πολιτικές δυνάμεις υπό την κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Γ. Παπανδρέου από την άλλη. Αποφασιστική υπήρξε η εμπλοκή των Βρετανών στο πλευρό της κυβέρνησης. Επιπλέον συστρατεύθηκαν και τα υπό κράτηση τάγματα ασφαλείας της κατοχικής περιόδου. Η σύγκρουση με τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ ήταν γι' αυτούς το καθαρτήριο όπου ξεπλύθηκαν οι αμαρτίες της συνεργασίας με τις δυνάμεις κατοχής. Οι εχθροπραξίες τέλειωσαν με την ανακωχή στις 10 Ιανουαρίου 1945. Η αμοιβαία καχυποψία των δύο πλευρών οδήγησε στην μεταξύ τους σύγκρουση. Υπήρχε εσφαλμένη αντίληψη της πραγματικότητας και ως εκ τούτου και εσφαλμένες

επιδιώξεις και από τις δυο πλευρές. Οι ληφθείσες αποφάσεις μέχρι την έναρξη της σύγκρουσης οδήγησαν στην αύξηση της ανασφάλειας. Τα «Δεκεμβριανά» αποτελούν σύμφωνα με την πολιτική επιστήμη μια κλασική περίπτωση διλήμματος ασφαλείας¹³

Με τη συμφωνία της Καζέρτας ο ΕΛΑΣ ήταν υπό τις διαταγές του βρετανού στρατηγού Ronald Scobie. Αφού στασίασε ενάντια στην κυβέρνηση το γεγονός μπορεί να θεωρηθεί ως «στάση» ή «κίνημα». Το ΚΚΕ με δεδομένο το συσχετισμό δυνάμεων υπολόγιζε ότι θα επιβαλλόταν πολύ γρήγορα και ότι η μάχη δεν θα διαρκούσε τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Παράλληλα, το γεγονός μπορεί να χαρακτηριστεί και ως εμφύλια σύρραξη διότι Έλληνες πολέμησαν εναντίον Ελλήνων. Μπορεί κανείς να το χαρακτηρίσει και ως επανάσταση διότι εάν ευοδωνόταν οι προσπάθειες του ΕΛΑΣ θα μετατρέπονταν η Ελλάδα σε «λαϊκή δημοκρατία» ανατολικού τύπου.

Το ΚΚΕ και τα στελέχη του πίστευαν ότι με την έναρξη της ένοπλης σύγκρουσης τον Δεκέμβριο του 1944 θα επέρχονταν η τελική ρήξη και είχαν οργανωθεί γι' αυτό. Το ότι υπήρχε σχέδιο διαφαίνεται από την δρομολογημένη παραίτηση των εαμικών υπουργών που αποφασίσθηκε από το πολιτικό γραφείο του ΚΚΕ τη νύχτα της 27^{ης} προς 28^{ης} Νοεμβρίου 1944. Ακόμα αποφασίσθηκε η διεξαγωγή του μεγάλου συλλαλητηρίου στις 3 Δεκεμβρίου 1944 και κηρύχθηκε γενική απεργία για την επομένη. Επιπλέον γεγονότα τα οποία μαρτυρούν την ύπαρξη σχεδίου είναι:

1/ Το Α΄ Σώμα Στρατού του ΕΛΑΣ διατάχθηκε να εφαρμόσει το σχέδιο κατάληψης των Αθηνών. Ένα σχέδιο το οποίο είχε

---

¹³ Στάθης Ν. Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης, *Εμφύλια Πάθη*, (Αθήνα, Μεταίχμιο, 2015) σ.224

εκπονηθεί από τον επιτελικό νου του ΕΛΑΣ ταγματάρχη Θεόδωρο Μακρίδη (Έκτορας) το 1943.

2/ Ο στρατηγός Σαράφης διατάχθηκε να προωθήσει δυνάμεις στην Αθήνα για να αποκτηθεί η συγκέντρωση δυνάμεων (που τελικά δεν επετεύχθη).

3/ Ο στρατηγός Σαράφης παράλληλα διατάχθηκε να επιτεθεί στις δυνάμεις του ΕΔΕΣ στην Ήπειρο προς καταστροφή αυτών και απαγόρευση ενισχύσεως των κυβερνητικών δυνάμεων στην Αθήνα.

Τα «Δεκεμβριανά» λοιπόν ήταν η ένοπλη απάντηση του ΚΚΕ που είχε οργανωθεί γενικώς από καιρό αλλά λεπτομερειακώς λίγες ημέρες πριν απέναντι στην προοπτική αφοπλισμού του ΕΛΑΣ.

(β) Η Συμφωνία της Βάρκιζας

Είναι γεγονός ότι η ηγεσία του ΚΚΕ κατά τη διάρκεια της «Μάχης των Αθηνών» απέρριψε συμφωνίες πολύ πιο ευνοϊκές απ' ότι η «Συμφωνία της Βάρκιζας» που τελικά προσυπέγραψε. Στην ομώνυμη παραθαλάσσια τοποθεσία της Απικής υπογράφηκε η προαναφερθείσα συμφωνία (12 Φεβρουαρίου 1945) μεταξύ κυβέρνησης Πλαστήρα από τη μια πλευρά και της ηγεσίας του ΕΑΜ και ΚΚΕ από την άλλη και επιχείρησε να τερματίσει θεσμικά τις πολιτικές και πολεμικές συγκρούσεις, που έμειναν στην ιστορία ως «Δεκεμβριανά». Αποτέλεσε το πρώτο επίσημο κοινωνικό συμβόλαιο, αφού επικύρωσε τη στρατιωτική ήττα του ΕΑΜ και διαμόρφωσε το βασικό νομικό και πολιτικό πλαίσιο για την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Η συμφωνία επικυρώθηκε με τη συντακτική πράξη 23/23 Μαρτίου 1945 και αποτέλεσε ένα είδος «προσυντάγματος» που έθετε την κατεύθυνση στην οποία θα έπρεπε να

προχωρήσει η συγκρότηση και νομιμοποίηση του μετακατοχικού καθεστώτος¹⁴.

Για την επίσημη κρατική εξουσία, άμεση προτεραιότητα ήταν η επιβολή της συμφωνίας στο σύνολο της χώρας, με τη βοήθεια και των βρετανικών στρατευμάτων, και η διάλυση της παράλληλης ΕΑΜικής εξουσίας, που είχε διαμορφωθεί από το τέλος της Κατοχής στις περισσότερες περιοχές. Αντίθετα, για την ηττημένη ΕΑΜική παράταξη και πρωτίστως για το ΚΚΕ, άμεση προτεραιότητα αποτελούσε η ανασυγκρότηση των δυνάμεων που είχαν απομείνει, ώστε να καταστεί δυνατό να επιτευχθεί η ευνοϊκότερη εφαρμογή των όρων της συμφωνίας και, ει δυνατόν, η αναθεώρησή της.

Τρία ήταν τα κρίσιμα ζητήματα τα οποία επιχειρούσε να ρυθμίσει, με αρκετή ασάφεια όπως αποδείχθηκε, η Συμφωνία της Βάρκιζας. Το πρώτο αφορούσε τον αφοπλισμό και τη διάλυση του ΕΛΑΣ, καθώς και την παράλληλη συγκρότηση Εθνικού Στρατού (άρθρα 5 και 6). Το δεύτερο αναφερόταν στην εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών και των σωμάτων ασφαλείας (άρθρα 7 και 8), κυρίως από τους συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων, αλλά εν μέρει και από όσους είχαν συμμετάσχει, από την πλευρά του ΕΑΜ, στη Δεκεμβριανή σύγκρουση. Το τρίτο, τέλος, προσδιόριζε τη διαδικασία εκλογικής νομιμοποίησης του μετακατοχικού καθεστώτος με τη διενέργεια δημοψηφίσματος για το «πολιτειακό» και τη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη Συντακτικής Συνέλευσης (άρθρο 9). Ταυτόχρονα, με ένα ακόμα ασαφέστερο άρθρο, η Συμφωνία της Βάρκιζας προέβλεπε ότι «αμνηστεύονται τα πολιτικά αδικήματα τα τελεσθέντα από της 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος», εξαιρώντας όμως «τα συναφή κοινά αδικήματα κατά της ζωής και της

---

¹⁴ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, (Αθήνα, Θεμέλιο, 1983) σ. 139-170.

περιουσίας, τα οποία δεν ήσαν απαραίτητως αναγκαία δια την επιτυχίαν του πολιτικού αδικήματος» (άρθρο 3).

Ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ υλοποιήθηκε ταχύτατα, έως τις 28 Φεβρουαρίου, και συνιστούσε την πρώτη και πλέον άμεση συνέπεια της Συμφωνίας της Βάρκιζας. Βέβαια, και στο ζήτημα αυτό υπήρξαν αμφιλεγόμενα σημεία. Ο οπλισμός που τελικά παραδόθηκε, με βάση το στρατιωτικό πρωτόκολλο που συνόδευε τη συμφωνία, δεν ανιπροσώπευε το σύνολο του οπλισμού που διέθετε ο ΕΛΑΣ. Αν και ο οπλισμός που παραδόθηκε ήταν όντως περισσότερος από ότι είχε συμφωνηθεί, παρ' όλα αυτά ήταν κατά πολύ μικρότερος από τον συνολικά κατεχόμενο¹⁵ Ένα σημαντικό τμήμα, το οποίο αποκρύφθηκε από τα κατά τόπους στελέχη του ΚΚΕ βοήθησε στην άμεση ανασυγκρότηση της ένοπλης δύναμης του ΕΛΑΣ. Η εκ των υστέρων ανακάλυψη ορισμένων από τα όπλα αυτά, τροφοδότησε τις καταγγελίες για διπλή πολιική του ΕΑΜ - ΚΚΕ¹⁶.

Η Συμφωνία της Βάρκιζας ανικατόπριζε τον συσχετισμό δυνάμεων μετά τη «μάχη της Αθήνας». Το ΚΚΕ ηγήθηκε χάνοντας τη μάχη της Αθήνας αλλά και η κυβέρνηση δεν κέρδισε τη μάχη της Ελλάδας. Το ΚΚΕ βρέθηκε εκτός κυβέρνησης και υποχρεώθηκε να αποστρατεύσει τον κομματικό του στρατό, τον ΕΛΑΣ, διαλύοντας το κράτος που είχε δημιουργήσει στην κατοχή μέσω του ΕΑΜ. Με άλλα λόγια, απώλεσε τη δυνατότητα διεκδίκησης της εξουσίας, μια δυνατότητα που βασιζόταν αποκλειστικά στη στρατιωτική του ισχύ. Όμως, μολονότι συντριπτική, η ήττα του δεν ήταν ολοκληρωτική, καθώς το ΚΚΕ διέθετε ακόμη σημαντικά ερείσματα και οι Βρετανοί δεν επιθυμούσαν να

¹⁵ C.M.WOODHOUSE *Ο Αγώνας για την Ελλάδα 1941-1949* μτφ Μάριος Μπλέτας, (Γέρακας, Τουρίκη, 2012), σ.240, 244

¹⁶ Γιάννης Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις: Προβλήματα της πολιτικής του ΚΚΕ στην Εθνική Αντίσταση, 1940-1945*, (Αθήνα, Θεμέλιο, 1979) σ. 371

συνεχίσουν τον πόλεμο εκτός Αθηνών. Έτσι διατήρησε τη δυνατότητα συμμετοχής στη νέα πολιτική πραγματικότητα που ξεκινούσε. Μπορούσε, μ' άλλα λόγια, να διαδραματίσει ρόλο στο πολιτικό παιχνίδι της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Έναν, περίπου, χρόνο αργότερα, όμως, επέλεξε την οδό μιας νέας ένοπλης σύγκρουσης.

(γ) Λευκή Τρομοκρατία (1945-1946)

Η περίοδος που ξεκινά από τη Συμφωνία της Βάρκιζας και μέχρι τις εκλογές του Μαρτίου 1946, χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο μέρος των ιστορικών ως περίοδος της «λευκής τρομοκρατίας» λόγω των συστηματικών διώξεων των οπαδών του ΕΑΜ. Στόχος ήταν η αποδυνάμωση του ΕΑΜ μέσα από την εξουδετέρωση των κοινωνικών του ερεισμάτων και τη διάλυση των οργανώσεών του. Για να επιτευχθεί αυτό έπρεπε πρώτα να συγκροτηθεί ένας νομιμόφρων κρατικός μηχανισμός, το οποίο σήμαινε την απομάκρυνση όλων των φιλοεαμικών στοιχείων και τη στρατολόγηση αντικομμουνιστών. Παράλληλα η κυβέρνηση επεδίωξε να τρομοκρατήσει τους οπαδούς του ΕΑΜ. Στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα, η Εθνοφυλακή αρχικά και η Χωροφυλακή στη συνέχεια, σε συνεργασία με δεξιές παραστρατιωτικές ομάδες, εξαπέλυσε μια εκστρατεία βίας κατά των αριστερών στα χωριά. Αυτό που προκαλούσε την εχθρότητα απέναντι στο ΚΚΕ ήταν η ανακάλυψη όπλων σε κρύπτες αλλά και ομαδικών τάφων ομήρων. Τέλος, σύμφωνα με το ΕΑΜ, περίπου 1.500 αριστεροί δολοφονήθηκαν, 6.500 τραυματίστηκαν ή βασανίστηκαν, και 700 γραφεία και τυπογραφεία του ΕΑΜ καταστράφηκαν. Στο ίδιο πλαίσιο οργανώθηκε μια τεράστια επιχείρηση συλλήψεων και φυλακίσεων. Με βάση το άρθρο της Συμφωνίας της Βάρκιζας, το οποίο εξαιρούσε από την

αμνηστία τα κοινά ποινικά αδικήματα, εκδόθηκαν 80,000 εντάλματα σύλληψης, συνελήφθησαν 50,000 άτομα και φυλακίστηκαν πάνω από 10,000 αριστεροί.

Η μονόπλευρη εφαρμογή –στην ουσία παραβίαση– της Συμφωνίας της Βάρκιζας, με στόχο την εξουθένωση της ΕΑΜικής Αριστεράς, εντάθηκε και γενικεύθηκε από τις αρχές Απριλίου, μετά την ανατροπή της κυβέρνησης Πλαστήρα, η οποία, ήδη από τα μέσα Μαρτίου, είχε να αντιμετωπίσει τη δυσμένεια και την υπονόμευσή της από τη βρετανική πρεσβεία. Τελικά, στις αρχές Απριλίου, η δημοσίευση από την κατ' εξοχήν φιλοβασιλική εφημερίδα «Ελληνικό Αίμα», μιας αμφιλεγόμενης επιστολής που είχε στείλει ο Ν. Πλαστήρας, τον Ιούλιο του 1941, στον Έλληνα πρεσβευτή στο Βισύ, οδήγησε σε παραίτηση την κυβέρνησή του, την οποία διαδέχθηκε, στις 8 Απριλίου 1945, μια άχρωμη «υπηρεσιακή» κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον βενιζελικής προέλευσης αλλά φιλικά διακείμενο προς τη βασιλεία, ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη, ο οποίος, ως αρχηγός του στόλου, είχε, ένα χρόνο ωρίτερα, καταστείλει το κίνημα της Μέσης Ανατολής.

Αυτά συμβαίνουν σε μια περίοδο που το ΚΚΕ και το ΕΑΜ τηρούν τη Συμφωνία της Βάρκιζας, δηλαδή προσπαθούν να αναπτύξουν πολιτική δράση στα πλαίσια της νομιμότητας. Παρά το γεγονός ότι κατά τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ ένα μεγάλο μέρος του οπλισμού δεν παραδόθηκε, ο κόσμος του ΕΑΜ απέχει από οποιαδήποτε χρήση βίας. Ο *Ριζοσπάστης* και η *Ελεύθερη Ελλάδα*, καταγγέλλουν καθημερινά τους Βρετανούς και τους μοναρχοφασίστες. Οι κατεύθυνση της ηγεσίας του ΚΚΕ ήταν να καλλιεργηθεί η εικόνα ενός κόμματος δημοκρατικού και πατριωτικού. Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ σταδιακά πετυχαίνουν να ανασυγκροτήσουν τις οργανώσεις τους στις μεγάλες πόλεις (και ειδικά στα εργατικά σωματεία), αλλά στην επαρχία όπου η

τρομοκρατία είναι ανεξέλεγκτη αυτό είναι αδύνατο. Οι διώξεις αυτές κατά την περίοδο της «λευκής τρομοκρατίας» είχαν ως συνέπεια ένας σημαντικό αριθμός πρώην ανταρτών του ΕΛΑΣ να καταφύγει και πάλι στα βουνά, κυρίως στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία, συγκροτώντας «Ομάδες Καταδιωκόμενων Δημοκρατικών Αγωνιστών». Παράλληλα, πολλά στρατιωτικά στελέχη του ΕΛΑΣ – περίπου 6.000– διέφυγαν με εντολή του ΚΚΕ στο Ρούμπικ κοντά στα Τίρανα της Αλβανίας και στο Πετρίτσι της Βουλγαρίας. Όμως οι πιο πολλοί βρέθηκαν στη Γιουγκοσλαβία, στο Τέτοβο κοντά στα Σκόπια και στο Νόβις Ίβα, αλλά ιδιαίτερα στο πρώην γερμανόφωνο χωριό Μπούλκες της Βοϊβονίνας όπου ήδη από το καλοκαίρι του 1945 δημιουργήθηκε ειδικό στρατόπεδο εκπαίδευσης.

Παρά ταύτα η γραμμή του ΚΚΕ δεν αλλάζει ούτε μετά την άφιξη στην Ελλάδα του γενικού γραμματέα του ΚΚΕ Νίκου Ζαχαριάδη, ο οποίος στα χρόνια της κατοχής ήταν έγκλειστος στο Νταχάου, και συνεχίζει να εντείνει την σύγχυση με την έλλειψη αποφασιστικότητας. Αντίθετα επιβεβαιώνεται με την αποκήρυξη του Άρη Βελουχιώτη, ο οποίος προσπαθούσε να συγκροτήσει ένοπλες ομάδες παρά την αντίθεση του κόμματος. Ενώ η πολιτική της νομιμότητας αποτελεί σαφή επιλογή για την ηγεσία του ΚΚΕ, πυκνώνουν οι πιέσεις από τη βάση του κόμματος για μία πιο δυναμική στάση. Αυτή η πίεση προέρχεται κυρίως από τις αγροτικές περιοχές και τα χωριά όπου οι αριστεροί υπόκεινται σε συστηματικές διώξεις ενώ ταυτόχρονα ο αποκλεισμός τους από τη διανομή της ξένης βοήθειας τους οδηγεί στην εξαθλίωση. Απηχώντας αυτές τις πιέσεις το ΚΚΕ ήδη από τον Ιούνιο του 1945, αλλά και στο 7ο συνέδριο του ΚΚΕ τον Οκτώβριο του 1945, θα κάνει λόγο για «μαζική λαϊκή αυτοάμυνα» ενάντια στην τρομοκρατία των δεξιών παραστρατιωτικών ομάδων. Η πόλωση παρ' όλα αυτά δεν υποχωρούσε, αντίθετα οξυνόταν.

Το μεγάλο θέμα που εκκρεμούσε ήταν η διεξαγωγή εκλογών (και μετά από αυτές το δημοψήφισμα για την επιστροφή ή όχι του βασιλιά). Από αυτή την άποψη το θέμα της κυβέρνησης που θα διοργάνωνε τις εκλογές ήταν κρίσιμο. Η παραίτηση της κυβέρνησης του ναυάρχου Πέτρου Βούλγαρη και (μετά από τη πάρα πολύ σύντομη θητεία της κυβέρνησης του Παναγιώτη Κανελλόπουλου) ο σχηματισμός στις 22 Νοεμβρίου 1945 κυβέρνησης από τον μετριοπαθή ηγέτη των Φιλελευθέρων Θεμιστοκλή Σοφούλη ήταν ένα θετικό βήμα, όπως επίσης και ο νόμος για την αποσυμφόρηση των φυλακών τον Δεκέμβριο του 1945, ο οποίος οδήγησε στην αποφυλάκιση πολλών πολιτικών κρατουμένων.

(δ) Πορεία προς την αβέβαιη πολιτική ομαλότητα

Όταν στις 19 Ιανουαρίου 1946 ο ανιβασιλέας Δαμασκηνός υπέγραψε το διάταγμα προκήρυξης βουλευτικών εκλογών για τις 31 Μαρτίου του ίδιου έτους, έθεσε την Ελλάδα, για πρώτη φορά από τον Ιανουάριο του 1936, σε προεκλογική περίοδο. Υπό φυσιολογικές συνθήκες, οι εκλογές του 1946 θα σηματοδοτούσαν την επιστροφή της χώρας στην οδό της πολιτικής ομαλότητας έπειτα από μία παραγμένη δεκαετία, η οποία είχε σφραγιστεί από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά, την κατοχή της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα, αλλά και την ένταση των πολιτικών παθών αμέσως μετά την απελευθέρωση, με αποκορύφωμα τα «Δεκεμβριανά» του 1944.

Μέχρι τις αρχές του 1946, κάθε επίσημο κείμενο των οργάνων του ΚΚΕ, κάθε απόφαση του Πολιτικού Γραφείου, κάθε δήλωση στελέχους του, συνέτειναν στο συμπέρασμα πως θα συμμετάσχει στις εκλογές. Το ΕΑΜ μετατράπηκε σε προεκλογικό πολιτικό συνασπισμό και μέσω του εντύπου του «Ελεύθερη Ελλάδα» κάλεσε τη βάση της Αριστεράς σε μαζική

εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους. Όμως κατά τη 2η Ολομέλεια του ΚΚΕ στις 12-15 Φεβρουαρίου 1946 αποφασίζεται η αποχή από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου. Η θέση για τις εκλογές κατέστη απρόσμενα ασαφής. Η ηγεσία του Κόμματος θεωρούσε μονόδρομο, πλέον, την προπαγάνδισή της θέσης της περί αποχής ακόμη κι αν μια τέτοια απόφαση στερείτο εσωκομματικής νομιμοποίησης και στήριξης από τη Μόσχα. Τα δεδομένα λοιπόν δεν άφηναν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας.

Πρώτα απ' όλα, η απόφαση για τη διεξαγωγή των εκλογών¹⁷ πριν από το δημοψήφισμα για τη διευθέτηση του πολιτειακού, συνιστούσε σαφή παραβίαση της Συμφωνίας της Βάρκιζας (12 Φεβρουαρίου 1945), η οποία προέβλεπε ρητά την ανίστροφη σειρά. Επιπλέον, το συνεχιζόμενο κλίμα βίας και αβεβαιότητας, το οποίο τροφοδοτούσε ειδικότερα η δράση ένοπλων συμμοριών (το ΚΚΕ έκανε ανοιχτά λόγο για εκτεταμένα φαινόμενα «λευκής τρομοκρατίας»), κάθε άλλο παρά αποτελούσε εγγύηση για τη διενέργεια αδιάβλητων εκλογών. Η καχυποψία, τέλος, ενισχυόταν από το γεγονός ότι η αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων δεν είχε ολοκληρωθεί ομαλά ώστε να διασφαλίζεται η αποφυγή διπλοψηφιών, δίνοντας έτσι λαβή για εικασίες περί προκαταβολικής αλλοίωσης του αποτελέσματος. Η απόφαση για αποχή έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένων συζητήσεων σχετικά με το εάν το ΚΚΕ αποφάσισε να ξεκινήσει τον ένοπλο αγώνα. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια είναι ότι το ΚΚΕ ενέταξε στην πολιτική του γραμμή τη χρήση στρατιωτικών μέσων και προσανατολίστηκε σε μια διπλή τακτική: νόμιμη-πολιτική και παράνομη-ένοπλη.

---

¹⁷ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, τόμος ΙΣΤ (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975), σ. 118-119

Παρά τα αιτήματα του ΚΚΕ και άλλων δυνάμεων της ευρύτερης Αριστεράς αλλά και κομμάτων του Κέντρου για αναβολή των εκλογών, ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης, αρνήθηκε να υπαναχωρήσει και επέμεινε στη διεξαγωγή τους την προκαθορισμένη ημερομηνία. Ούτε η κυβερνητική κρίση που προκλήθηκε στις αρχές Μαρτίου του 1946 με αφορμή το ίδιο θέμα έκαμψε τον Σοφούλη, ο οποίος παρέμεινε ανένδοτος ακόμα κι όταν οι υπουργοί που ανήκαν στο Κόμμα Φιλελευθέρων υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους. Στο μεταξύ, η απόφαση του ΚΚΕ και των υπόλοιπων κομμάτων της Αριστεράς να απέχουν από την εκλογική αναμέτρηση εκμηδένιζε στην πράξη τις πιθανότητες εξομάλυνσης της πολιτικής κατάστασης μέσω της εκλογικής διαδικασίας. Πέραν των δυνάμεων της Αριστεράς, εξάλλου, τον δρόμο της αποχής ακολούθησαν και σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες του κεντρικού χώρου, όπως οι πρώην πρωθυπουργοί Γεώργιος Καφαντάρης και Εμμανουήλ Τσουδερός.

(3) Ο Τρίτος Γύρος του Εμφυλίου (από το 1946 έως το 1949)

Ως σημείο εκκίνησης της αναφερόμενης περιόδου (γύρου) θεωρούνται τα γεγονότα στο Λιτόχωρο το βράδυ της παραμονής των εθνικών εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου του 1946. Η επίθεση κατά του τοπικού σταθμού χωροφυλακής είναι η εκκίνηση και η μάχη στο Γράμμο την 30^η Αυγούστου του 1949 είναι ο τερματισμός.

Από την πλευρά των υποκινητών¹⁸ βρισκόταν ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ), που ένα σημαντικό μέρος των όπλων, πυρομαχικών και άλλων εφοδίων (κυρίως στη βόρεια Πίνδο, καθώς οι πεινχρές μεταφορικές του δυνατότητες δεν επέτρεπαν μεγάλες ποσότητες εφοδίων να

¹⁸ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, τόμος ΙΣΤ (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975), σ. 120-130

σταλούν νότια) τα προμηθευόταν από τις γειτονικές χώρες Αλβανία, Γιουγκοσλαβία Βουλγαρία τα οποία διοχετεύονταν μέσω των διασυνοριακών διαβάσεων στα όρη Γράμμος και Βίτσι. Τα υπόλοιπα εφόδιά του τα έπαιρνε ως λάφυρα από τις μάχες με τον αντίπαλο. Ιδιαίτερα η συνδρομή της Γιουγκοσλαβίας, της οποίας η συνεισφορά από το δεύτερο ήμισυ του 1946 έως το δεύτερο ήμισυ του 1948 ήταν άφθονη, είχε αποφασιστική σημασία για το αξιόμαχο του ΔΣΕ. Ειδικά, αυτή η βοήθεια περιλάμβανε, εκτός από τα κοινά εφόδια, μέριμνα τραυματιών, υποστήριξη στην προπαγάνδα, χρηματική βοήθεια, ηθική και πολιτική υποστήριξη. Ακόμα στρατιωτικοί σύμβουλοι περνούσαν στην Ελλάδα και παρείχαν επαγγελματική υποστήριξη στο επιτελείο του ΔΣΕ, αλλά και εκπαίδευση στη χρήση οπλισμού, καθώς και στην δημιουργία στρατιωτικής ιατρικής υπηρεσίας. Επιπλέον, το έδαφος της Γιουγκοσλαβίας ήταν μια βάση επιμελητείας όπου εκεί εκπαιδεύονταν μαχητές και στελέχη του ΔΣΕ. Στο Παράρτημα «Β» φαίνεται η θέση των προαναφερθεισών υπηρεσιών στις γειτονικές από βορρά χώρες καθώς και τα διασυνοριακά περάσματα επικοινωνίας.

Από την άλλη πλευρά βρισκόταν ο Εθνικός Στρατός (ΕΣ) με την υποστήριξη της Βρετανίας και μετέπειτα των ΗΠΑ. Στον Εθνικό Στρατό επιστρατεύθηκαν Έλληνες πολίτες με κλήση κλάσεων με την υποστήριξη των κομμάτων που αποτελούσαν την κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον γηραιό βενιζελικό ηγέτη Θεμιστοκλή Σοφούλη, αλλά και στρατιωτών, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της κατοχής είχαν συμμετάσχει στα τάγματα ασφαλείας. Επίσης η κυβερνητική παράταξη δεν αντέταξε μόνο τον Εθνικό Στρατό, αλλά και πλήθος παραστρατιωτικών σωμάτων. Η Χωροφυλακή και η Εθνοφυλακή συνέδραμαν τον Εθνικό Στρατό όπου ήταν δυνατό εκτελώντας καθήκοντα φύλαξης και ασφαλείας

των ασπικών κέντρων αλλά και συγκοινωνιακών κόμβων και υποδομών της υπαίθρου. Επιπρόσθετα, η κυβερνητική πλευρά είχε τη δυνατότητα χρήσης των μονάδων του Πολεμικού Ναυτικού και της Πολεμικής Αεροπορίας, της οποίας η συνεισφορά στην επικράτηση, το καλοκαίρι του 1949, ήταν καθοριστική.

(α) Η Εμφάνιση των ΗΠΑ

Ο πρέσβης των ΗΠΑ στην Αθήνα, το φθινόπωρο του 1946, γνωστοποίησε στον βασιλιά Γεώργιο Β΄ τηλεγράφημα του Στέιτ Ντιπάρτμεντ με το οποίο η Ελλάδα χαρακτηριζόταν ως ζωτικός χώρος για τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή. Στις 18 Ιανουαρίου 1947 απεστάλη στην Αθήνα ο Πώλ Πόρτερ, επικεφαλής της Αποστολής Οικονομικής Έρευνας η οποία συστάθηκε από τις ΗΠΑ για να μελετήσει τις συνθήκες και τον τρόπο επέμβασης. Η έκθεση του Πόρτερ ήταν ευνοϊκή για την αμερικάνικη επέμβαση – βοήθεια που όμως η διαχείρισή της θα γινόταν από αμερικανούς ανιπροσώπους και επιτρόπους. Η έλευση των ΗΠΑ και η ανάμειξή τους στα ελληνικά πράγματα έπρεπε να είχαν πείσει την ηγεσία του ΚΚΕ να αναθεωρήσει την μέχρι τότε εφαρμοζόμενη στρατηγική. Αλλά ο Ζαχαριάδης αποφάσισε την συνέχιση του ένοπλου αγώνα βασιζόμενος α) στη βοήθεια από την Σοβιετική Ένωση και, β) στην αντίληψη ότι υπήρχε χρόνος για την πραγματοποίηση της ανατροπής.

(β) Η συνδρομή – εμπλοκή των γειτονικών κρατών

Από τον Οκτώβριο του 1946 η ελληνική κυβέρνηση είχε προσφύγει στον ΟΗΕ και ζήτησε την διεξαγωγή έρευνας προς διαπίστωση του διακυβεύματος της ασφάλειας της χώρας και της ειρήνης στην περιοχή των Βαλκανίων από την διεξαγωγή ανταρτοπολέμου στη βόρεια Ελλάδα με τη συνδρομή των γειτονικών κρατών Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία. Το Συμβούλιο Ασφαλείας συνέστησε μια Ειδική Επιτροπή Έρευνας για τα Βαλκάνια

(UNSCOB) η οποία έφθασε στην Αθήνα στις 23 Ιανουαρίου 1947. Γεγονός είναι ότι τα προαναφερθέντα γειτονικά κράτη προσέφεραν στους αντάρτες ηθικοπολιτική και υλική βοήθεια. Επιπλέον επέτρεπαν τη χρήση του εδάφους τους σε μονάδες των ανταρτών για εκπαίδευση, αποκατάσταση, ανασυγκρότηση, και καταφύγιο κατά περίπτωση. Η επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας μετά από έρευνα τρεισήμισι μηνών, στις 23 Μαΐου 1947 εξέδωσε το πόρισμά της με το οποίο δικάωνε την ελληνική κυβέρνηση αποδίδοντας την ευθύνη του Εμφυλίου Πολέμου στις γειτονικές από βορρά χώρες.

(γ) Η δημιουργία ανεξάρτητης Μακεδονίας

Το ΚΚΕ με την ένταξή του στην «Κομιντέρν» από την εποχή του μεσοπολέμου συνδέθηκε με τις αποφάσεις και την κομματική γραμμή της ΕΣΣΔ. Από το 1924 είχε τοποθετηθεί υπέρ της δημιουργίας της *Ανεξάρτητης Μακεδονίας* και γι' αυτό είχε αρνητικά αποτελέσματα στην πολιτική του εξέλιξη. Επιπλέον, το κόμμα έδειχνε μια ταυτότητα επαναστατική και σταλινική μαζί. Βέβαια, με την πάροδο του χρόνου καθώς τίποτα δεν μένει σταθερό, και στη δίνη του Ελληνοϊταλικού πολέμου και της Γερμανικής κατοχής στη συνέχεια, προσπαθώντας να επιβιώσει, παρουσίασε μια διαφορετική θέση θέλοντας να εδραιωθεί στη συνείδηση του λαού που την προηγούμενη τοποθέτηση την είχε θεωρήσει προδοσία.

Από το 1945 ο Τίτο της Γιουγκοσλαβίας υπεράσπιζε τη «γραμμή» της ενίσχυσης των Ελλήνων κομμουνιστών με ανιστάθμισμα την υποστήριξη τους στο σχέδιο της «Μεγάλης Γιουγκοσλαβίας». Αυτό θα γινόταν με την ένταξη της ελληνικής Μακεδονίας σε μια ομόσπονδη «Μακεδονική Δημοκρατία». Ως παρεπόμενο υπήρξε η δημιουργία ενόπλου σχηματισμού επιπέδου Ταξιαρχίας Σλαβομακεδόνων καθώς και η πολιτική οργάνωση ΝΟΦ

(Λαϊκοαπελευθερωτικό Μέτωπο των Μακεδόνων). Τον Αύγουστο του 1945 ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ έρχονται στο Βελιγράδι σε επαφή με στελέχη του ΚΚΓ και του ΚΚΣΕ για την εξασφάλιση βοήθειας στον επικείμενο επαναστατικό πόλεμο. Έχουν επίσης επαφές με την ΝΟΦ όπου υπογράφεται συμφωνία για ενότητα και συνεργασία καθώς και να διατηρήσουν οι Σλαβομακεδόνες ανεξάρτητη πολιτική ηγεσία¹⁹. Στο Παράρτημα «Γ» παρατίθεται ένα παρόμοιο συμφωνητικό του 1943 μεταξύ εκπροσώπων του ΚΚΕ και ΚΚΒ που πραγματεύεται παρόμοια πολιτική, και θέλει να δείξει το πνεύμα της πολιτικής του ΚΚΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»

5. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΣΚ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΑΡΤΩΝ

Μια ένοπλη ανππαράθεση για να πάρει το χαρακτηρισμό του πολέμου απαραίτητο συστατικό είναι η ύπαρξη πολιτικών σκοπών των εμπολέμων. Κατά συνέπεια, η ύπαρξη επαναστατικών σκοπών σε μια ένοπλη ανππαράθεση οδηγεί στον επαναστατικό πόλεμο. Η επανάσταση ή ανταρσία με την σειρά της είναι ένα οργανωμένο κίνημα με σκοπό την ανατροπή μιας θεσμοθετημένης κυβέρνησης, με τη χρήση πολιτικών δραστηριοτήτων (προπαγάνδας, διαδηλώσεων, μπουϊκοτάζ, δημιουργίας «σκιώδους κυβέρνησης») και βίας (τρομοκρατία, επιχειρήσεις ανταρτοπόλεμου, συμβατικές επιχειρήσεις). Με άλλα λόγια, η εξέγερση είναι μια οργανωμένη, παρατεταμένη πολιτικο-στρατιωτική διαπάλη σχεδιασμένη για να αποδυναμώσει τον έλεγχο και τη νομιμότητα μιας νόμιμης

---

¹⁹ Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών «Οι όμηροι των Σκοπίων» Θεσσαλονίκη, 2008, σ.5-9

κυβέρνησης και παράλληλα να αυξήσει την δυνατότητα ελέγχου των επαναστατών ή υποκινητών της ανταρσίας.

Όπως αναφέρθηκε, η ύπαρξη επαναστατικού πολιτικού ΑΝΣΚ οδηγεί στον επαναστατικό πόλεμο. Ως πολιτικοί ΑΝΣΚ μπορούν να αναφερθούν η αλλαγή της διακυβέρνησης της χώρας ή του πολιτικού συστήματος αυτής, η αυτονομία ή απόσχιση και ανεξαρτησία μιας γεωγραφικής περιοχής της χώρας, η απελευθέρωση της χώρας από δυνάμεις κατοχής ή η απεξάρτησή της από την επιρροή μια μεγάλης δύναμης. Τα χρησιμοποιούμενα μέσα όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι πολιτικά και στρατιωτικά. Στα στρατιωτικά υπάγονται και οι επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου. Το NATO ορίζει τον ανταρτοπόλεμο ως «στρατιωτικές και παραστρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξάγονται σε κατεχόμενες από τον εχθρό ή και σε εχθρικές περιοχές από άτακτες, βασικά ντόπιες δυνάμεις²⁰». Η ιδιαιτερότητα του ανταρτοπολέμου δεν προκύπτει μόνο από τον τρόπο διεξαγωγής του, αλλά από το είδος των δυνάμεων που τον διεξάγουν.

Το κύριο μέσο διεξαγωγής του επαναστατικού πολέμου στην βίαιη εκδοχή του είναι η ευρεία χρήση του ανταρτοπολέμου αλλά και της τρομοκρατίας. Ο πρώτος, στοχεύει στο να πλήξει το προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας της νόμιμης κυβέρνησης με παράλληλο ΑΝΣΚ τον έλεγχο της εδαφικής περιοχής που δραστηριοποιούνται ενώ η δεύτερη, στρέφεται εναντίον στόχων που έχουν πολιτική και ιδεολογική σημασία. Ακόμα, θα πρέπει να αναγνωριστεί η δυσχέρεια της χάραξης διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα στον “ανταρτοπόλεμο” και στην “τρομοκρατία”. Οι περισσότεροι “τρομοκράτες”, γενικά αντίθενται σ’ αυτόν τον όρο και προτιμούν να αποκαλούνται “μαχητές”,

---

²⁰ NATO Standardization Agency (NSA), *AAP-6 (NATO Glossary of Terms and Definitions)*, Brussels, 29-04-2014

“ανάρτες”, κλπ. Ο ανταρτοπόλεμος και η τρομοκρατία πολύ συχνά συνυπάρχουν, αλλά είναι χρήσιμο να γίνεται η διάκριση μεταξύ αυτών των δύο ιδεατών τύπων, καθώς ο ανταρτοπόλεμος αποτελεί σαφώς μεγαλύτερη απειλή για την κατεστημένη εξουσία απ’ ό,τι η τρομοκρατία.

Το φαινόμενο του ανταρτοπολέμου υπάρχει από πολύ παλιά και οι μέθοδοι των ανηπάλων σε γενικές γραμμές παραμένουν οι ίδιες. Κίνητρο συσπείρωσης των ανάρτικων κινημάτων δεν απετέλεσε μόνο η ιδεολογία, αλλά η ισχυρή ηγεσία, το ήθος και το πρόσωπο αυτού καθ’ αυτού του διοικητή - καπετάνιου. Επιπλέον η εδραίωση του ανάρτικου εξαρτάται από την ύπαρξη λαϊκού ερείσματος. Η επιτυχία του ανταρτοπολέμου, όπως και κάθε πολέμου, εξαρτάται από τον συντονισμό του με τις άλλες πτυχές της υψηλής στρατηγικής, και φυσικά από το διεθνές περιβάλλον.

Ο ανταρτοπόλεμος ως μορφή πολέμου έχει τα βασικά χαρακτηριστικά του τελευταίου (υποταγή στον πολιτικό σκοπό, αυξημένη σημασία της τριβής και της τύχης, καίριος ρόλος του στρατιωτικού διοικητή, κλπ.). Η βασική του στρατηγική έγκειται στην αποφυγή συγκέντρωσης δυνάμεων. Η τελευταία υλοποιείται μόνο για συγκεκριμένο σκοπό και για περιορισμένο χρόνο. Όμως, λόγω της προαναφερόμενης ιδιαιτερότητας μπορούν να διακριθούν και ορισμένα επιπλέον χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά είναι η ανυπαρξία σταθερών κανόνων και αρχών. Αυτό συμβαίνει διότι το έμφυχο υλικό δεν αποτελεί μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή προέρχεται από κάποια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη ούτε έχει μια βασική παιδεία στα στρατιωτικά θέματα. Η δομή δεν είναι σταθερή και η πειθαρχία εκφράζει τις αρχές του εκάστοτε αρχηγού. Κατ’ επέκταση δεν μπορούν να διατυπωθούν βασικές αρχές και προτάσεις που θα έχουν γενική εφαρμογή. Επιπλέον η διοίκηση κατά το δοκούν και ανάλογα με την προσωπικότητα του

αρχηγού οδηγεί στην εκδήλωση υπέρμετρης αγριότητας με κατάληξη σε φαινόμενα “συμμορισμού”.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του ανταρτοπολέμου είναι οι περιορισμένοι διαθέσιμοι πόροι των δυνάμεων που μετέχουν στον ανταρτοπόλεμο. Η ανυπαρξία πόρων οδηγεί και σε πρωτότυπους τρόπους ενεργείας. Η δράση τους συχνά επικεντρώνεται στην αρχή «χτυπώ δυνατά – φεύγω γρήγορα» και ο συνήθης και πιο ασφαλής τρόπος προσβολής είναι η ενέδρα με έμφαση στη νυχτερινή δράση. Για να προσβάλλουν ένα στόχο πρέπει να έχουν επαρκής πληροφορίες και ο σχεδιασμός είναι τέτοιος ώστε να έχουν τις λιγότερες δυνατές απώλειες αλλά και τη λιγότερη δυνατή κατανάλωση πυρομαχικών διότι δεν υπάρχουν αναπληρώσεις. Σε μειονεκτική θέση περιέρχονται όταν περικυκλωθούν και απολέσουν την πρωτοβουλία, διότι γενικά η πρωτοβουλία είναι στα χέρια τους αφού προσβάλουν τους στόχους που θέλουν και όταν το θέλουν. Ο αιφνιδιασμός και η ευκινησία είναι επιπλέον χαρακτηριστικά των ανταρτών. Ως προαπαιτούμενο των παραπάνω και με μεγάλη σημασία για τους αντάρτες είναι η καλή γνώση του εδάφους πάνω στο οποίο δραστηριοποιούνται. Εξ αυτού η επιλογή του κατάλληλου χώρου δράσης είναι βασικός παράγοντας. Ως εδάφη ευνοϊκά για την δράση των ανταρτών είναι οι ορεινές περιοχές, τα δάση, η ζούγκλα, οι ελώδεις περιοχές. Η χρήση του αεροπλάνου και του τεθωρακισμένου οχήματος στις δυνάμεις καταστολής του αντάρτικου εξάλειψε το πλεονέκτημα ορισμένων ειδών εδάφους όπως είναι η έρημος.

Οι αστικές περιοχές δεν ευνοούν τον ανταρτοπόλεμο αλλά μάλλον τις επιχειρήσεις δολιοφθοράς και τις τρομοκρατικές ενέργειες. Η ύπαρξη ευκολιών διαβίωσης για τον αντάρτη εντός μιας αστικής περιοχής ανισταθμίζεται από τη συνεχή ύπαρξη δυνάμεων ασφαλείας καθώς και την αδυναμία έγκαιρης

προειδοποίησης λόγω της μη αναπτύξεως των προκεχωρημένων κέντρων παρατήρησης.

Οι αντάρτες μόνο για περιορισμένο χρόνο είναι σε θέση να καταλάβουν και να διατηρήσουν εδαφικό ΑΝΣΚ διότι δεν έχουν τα μέσα να αντιμετωπίσουν την επικείμενη ενέργεια ανακατάληψης των συμβατικών δυνάμεων. Όταν φτάσουν στο επίπεδο να μπορούν να διατηρούν έδαφος και να αντιμετωπίζουν αμυντικά τις συμβατικές δυνάμεις τότε γίνεται η μετάβαση από τον ανταρτοπόλεμο στο συμβατικό πόλεμο²¹

Θεωρητικό υπόβαθρο διεξαγωγής του επαναστατικού πολέμου

Ο επαναστατικός πόλεμος προήλθε μέσα από τα έργα των θεωρητικών της κοινωνικής επανάστασης (Μάρξ, Έγκελς, Λένιν). Μέσα από τις πρακτικές των κατά τόπους κοινωνικών κινημάτων ή επαναστάσεων έγινε αντιληπτή η σημασία και η ανάγκη των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Διαπιστώθηκε δε, ότι για να επιτευχθούν οι σκοποί της όποιας επανάστασης, απαιτείται ένας καλά εξοπλισμένος και εκπαιδευμένος στρατός που να διοικείται από έμπειρη και κατάλληλη στρατιωτική ηγεσία. Σ' αυτό το πλαίσιο οι διάφορες ομάδες των ατάκτων θα διαδραμάτιζαν έναν απλά βοηθητικό ρόλο. Για την επίτευξη λοιπόν των αντικειμενικών σκοπών της επανάστασης απαιτείται η μετεξέλιξη του επαναστατικού στρατού σε τακτικό και οι τακτικές ανταρτοπολέμου σε ευρείας κλίμακας επιχειρήσεις συμβατικού πολέμου. Παρακάτω παρατίθενται οι θεωρητικές απόψεις επί του θέματος μερικών πρωτοστατών της στρατηγικής σκέψης των νεότερων χρόνων.

---

²¹ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα* (Αθήνα, Ποιότητα Β' Έκδοση, 2008), σ.265-286

α. Ο Κλαούζεβιτς Σύμφωνα με τον μεγάλο πρώσο στρατηγό, ο οποίος ασχολήθηκε με το φαινόμενο του ανταρτοπολέμου που εμφανίζεται ως κίνημα αντίστασης του πληθυσμού μιας χώρας σε εχθρική εισβολή, θεωρούσε ότι ο ανταρτοπόλεμος δεν είναι σε θέση να φέρει μόνος του τη νίκη. Οι αντάρτικες δυνάμεις θα πρέπει να υποστηρίζονται από στοιχεία του τακτικού στρατού, ενώ η τελική νίκη μπορεί να έρθει μόνο στα πλαίσια ενός συμβατικού πολέμου, στο σχέδιο του οποίου εντάσσεται και ο ανταρτοπόλεμος. Για να είναι αποτελεσματική μια γενική λαϊκή εξέγερση, θα πρέπει να πληρούνται πέντε προϋποθέσεις: α) ο πόλεμος να διεξάγεται στο εσωτερικό της χώρας, β) να μην τελειώνει με ένα μοναδικό πλήγμα, γ) το θέατρο επιχειρήσεων να είναι σχετικά μεγάλο, δ) ο εθνικός χαρακτήρας του λαού να ταιριάζει σε αυτό το είδος του πολέμου, ε) το έδαφος να είναι δύσβατο λόγω βουνών, δασών, βάλτων ή των τοπικών μεθόδων καλλιέργειας.²²

β. Ο Ντένις Νταβίντοφ. Ο Συνταγματάρχης του τσαρικού στρατού, ο οποίος συμμετείχε στις επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου των Κοζάκων εναντίον των στρατευμάτων του Ναπολέοντα το 1812. Η ανάλυση του αφορά στον συνδυασμό συμβατικών επιχειρήσεων με διεξαγωγή ανταρτοπολέμου. Το βασικό του επιχείρημα είναι ότι η αυξημένη εξάρτηση των σύγχρονων στρατών από την επιμελητεία αυξάνει την αποτελεσματικότητα του ανταρτοπολέμου. Ενώ είναι μάταιο για τους αντάρτες να αποπειραθούν να πλήξουν είτε τα εχθρικά στρατεύματα που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του μετώπου, είτε την καλά οχυρωμένη περιοχή Διοικητικής Μέριμνας. Αντιθέτως εξαιρετικής αποτελεσματικότητας στόχοι βρίσκονται στην περιοχή που εκτείνεται από τα μετόπισθεν του εχθρικού στρατού μέχρι τα κέντρα εφοδιασμού του. Έτσι ο

²² Clausewitz, *On War*. Michael Howard and Peter Paret (trs) (Princeton University Press, 1976/84). βιβ 6, κεφ 26, σ.479-481.

Νταβίντοφ τόνισε ότι η Ρωσία κατέχει ένα εγγενές αμυντικό πλεονέκτημα λόγω των ιδεωδών συνθηκών για ανταρτοπόλεμο, ο οποίος θα επιφέρει σοβαρά πλήγματα στις εχθρικές γραμμές επικοινωνιών και θα διευκολύνει την αποφασιστική αντιμετώπιση των ρωσικών συμβατικών δυνάμεων.

γ. Ο Μάο τσε Τούνγκ Ένα από τα βασικά και ολοκληρωμένα συγκράματα περί του επαναστατικού πολέμου είναι το βιβλίο του ηγέτη της κινέζικης κουμουνιστικής επανάστασης Μάο τσε Τούνγκ (1893-1976) με τίτλο *Περί ανταρτοπολέμου*, το οποίο θεωρείται η βίβλος του επαναστατικού πολέμου. Σύμφωνα με τον Μάο ο ανταρτοπόλεμος είναι ένα απαραίτητο τμήμα του επαναστατικού πολέμου και χρησιμοποιείται από τους επαναστάτες ένεκα της αδυναμίας τους να αντιμετωπίσουν τις συμβατικές δυνάμεις κατά μέτωπο. Για τον Μάο ο ανταρτοπόλεμος είναι εργαλείο του επαναστατικού αγώνα μέσω του οποίου θα ανατραπεί η καθεστηκυία τάξη. Η έννοια του επαναστατικού πολέμου χωρίζονταν σε τρία στάδια. Το πρώτο, «*το συνωμοτικό*» είχε ως βασικό μέλημα την πολιτική κινητοποίηση του πληθυσμού για την εξασφάλιση της λαϊκής υποστήριξης. Στο δεύτερο στάδιο «*το της ισορροπίας*» ο αγώνας εντατικοποιείται με επιθέσεις εναντίον του προσωπικού των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας αλλά και εναντίον σημειόντων στόχων. Κατά το τρίτο στάδιο «*το της επικράτησης*» επιδιώκεται η μετεξέλιξη των ανάρπικων σωμάτων σε τακτικό στρατό και η διεξαγωγή συμβατικών επιχειρήσεων με στρατιωτικούς ΑΝΣΚ την κατάληψη πόλεων και πολιτικούς ΑΝΣΚ την ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης και την κατάληψη της εξουσίας. Η μετάβαση στο επόμενο στάδιο χωρίς να έχει οργανωθεί και σταθεροποιηθεί πλήρως το προηγούμενο ενέχει τον κίνδυνο της καταστροφής. Θα πρέπει πρώτα να πραγματοποιηθεί η ώσμωση των

συντελεστών του σταδίου και μέσω αυτής η ομογενοποίηση και η πληρότητα κάθε επιδίωξης και κατόπιν να γίνει η μετάβαση στο επόμενο.

Για την τελική επικράτηση της επανάστασης δεν πρέπει να υπάρχει στασιμότητα επί των αρχικών απόψεων αλλά μετεξέλιξη αυτών προς μια ευρέως ανιληπτή συμβατική πρακτική των πολεμικών επιχειρήσεων. «Η πείρα μας [από το ρώσικο εμφύλιο πόλεμο] δείχνει ότι οι συμβατικές δυνάμεις είναι η θεμελιώδης και πρώτιστη δύναμη. Τα ανάρπικα σώματα είναι δευτερεύοντα σε σύγκριση με αυτές και βοηθούν στην επίτευξη των σκοπών του ανατίθενται στις τακτικές δυνάμεις. ...η ανάρπικη στρατηγική θα είναι επιβοηθητική των θεμελιωδών συμβατικών μεθόδων».²³

Χωρίς πολιτικό σκοπό ο ανταρτοπόλεμος θα αποτύχει. «...[Η] μελέτη και η κατανόηση των πολιτικών σκοπών του πολέμου είναι σημαντική. Υπάρχουν μερικοί αυτοκράτορες που λένε: Δεν μας ενδιαφέρει η πολιτική, αλλά μόνο το επάγγελμα των όπλων. Είναι απαραίτητο αυτοί οι απλοϊκοί αυτοκράτορες να ανιληφθούν τη σχέση μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών πραγμάτων. Η στρατιωτικές και πολιτικές παράμετροι δεν ταυτίζονται μεν, αλλά δεν είναι δυνατό να διαχωριστούν»²⁴ Επιπλέον, οι πολιτικοί ΑΝΣΚ του ανταρτοπολέμου θα πρέπει να συνάδουν με τις επιθυμίες του λαού. Αυτό διότι όπως αναφέρθηκε παραπάνω, κατά το «*συνωμοτικό*» στάδιο αναπτύσσεται η συνεργασία με κοινωνικές ενώσεις και ομάδες και εξασφαλίζεται η λαϊκή υποστήριξη μέσω προπαγάνδας. Ο Μάο τσε-Τουνγκ είχε παραλληλίσει τις πολιτικά κινητοποιημένες λαϊκές μάζες με μια ανθρώπινη θάλασσα, στην οποία οι ανάρπικες θα ελίσσονται σαν ψάρια ενώ οι αντίπαλοί τους θα πνίγονται μέσα σ' αυτή.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΤΑΡΤΟΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΟ

²³ Mao tse-Tung, *Περί ανταρτοπολέμου*, (Αθήνα, Εκδόσεις Επικοινωνίες ΑΕ 2005), σ.103

²⁴ Mao tse-Tung, *Περί ανταρτοπολέμου*, (Αθήνα, Εκδόσεις Επικοινωνίες ΑΕ 2005), σ. 96

- Ανταρτοπόλεμος ως επαναστατικό εργαλείο
- Πολιτική κινητοποίηση πληθυσμού
- Εκστρατείες σύντομες, πόλεμος παρατεταμένος
- Μετεξέλιξη αντάρτικων δυνάμεων σε τακτικό στρατό
- Στάδια Ανταρτοπόλεμου
  - Πολιτικό - Συνωμοτικό (οργάνωση, τρομοκρατικά κτυπήματα)
  - Ισοροπίας (έλεγχος περιοχής, επαναστατική κυβέρνηση)
  - Επικράτησης (στοιχεία συμβατικού πολέμου)
- Ισχυρή βάση επιχειρήσεων
- Ιδέα ενεργείας : «Ο εχθρός προχωρεί εμείς οπισθοχωρούμε. Ο εχθρός στρατοπεδεύει εμείς παρενοχλούμε. Ο εχθρός κουράζεται εμείς επιπθέμεθα. Ο εχθρός υποχωρεί εμείς καταδιώκουμε»
- Προτεραιότητα ΑΝΣΚ
  - Καταστροφή ΕΔ αντίπαλου
  - Κατάληψη εδάφους (πόλεις – έμμεση προσέγγιση - σταδιακά)
- Κρίσιμο σημείο: Μετάπτωση σε ανώτερο επίπεδο ανταρτοπόλεμου

δ. Ο Λίντελ Χάρτ Η ανάλυση του Βρετανού αναλυτή για τον ανταρτοπόλεμο εσπάζεται στο ότι η καταφυγή στον ανταρτοπόλεμο είναι ένας ιδεώδης τρόπος να ξεπεραστεί το απαγορευτικό κόστος μιας κλασικής πολεμικής σύρραξης στην πυρηνική εποχή για να επιτευχθούν οι πολιτικοί σκοποί. Επιπλέον ο Λίντελ Χάρτ επισήμανε τον παράγοντα της ιδεολογίας που υποκινεί τους αντάρτες, υποστηρίζοντας ότι η αποτελεσματικότητα του ανταρτοπολέμου

αυξάνεται αν γίνει συνδυασμός των εθνικών πόθων με ένα κοινωνικά ή οικονομικά δυσारेσπημένο πληθυσμό.

Η στρατηγική σκέψη του Κλαούζεβιτς και του Μάο ταυίζονται ως προς την άποψη της καταστροφής των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου. Επειδή βέβαια ο πρώτος προϋπήρξε του δευτέρου και το σύγγραμμά του «*Περί πολέμου*» είχε εκδοθεί εκατό χρόνια πριν από τον κινέζικο εμφύλιο, είναι μάλλον σίγουρο ότι ο Μάο το είχε διαβάσει. Και στον ανταρτοπόλεμο λοιπόν, ως στοιχείο του επαναστατικού πολέμου, ως πρωτεύων ΑΝΣΚ είναι η καταστροφή του αντιπάλου και ως δευτερεύον η κατάληψη εδάφους ή και πόλεων ειδικότερα. Ως προαπαιτούμενο για τα παραπάνω είναι η ύπαρξη ισχυρής βάσης επιχειρήσεων και μάλιστα ρευστής αφού υπάρχει η αδυναμία ανπάξεως ισχυρής άμυνας προς υπεράσπιση αυτής. Ως προς την κατάληψη πόλεων θα πρέπει να υιοθετηθεί η έμμεση προσέγγιση και σταδιακά από τις ασθενέστερες στις περισσότερο ισχυρές. Η επαναστατική πολιτική του Μάο περιελάμβανε την εγκαθίδρυση περιοχών βάσεως, την συστηματική εγκατάσταση μιας πολιτικής εξουσίας, την εμπάθυνση της αγροτικής επανάστασης, την επέκταση των λαϊκών ενόπλων δυνάμεων μέσω ενός ολοκληρωμένου συστήματος οικοδόμησης της κόκκινης φρουράς από το χωριό μέχρι την περιφέρεια, καθώς και των δυνάμεων του κόκκινου στρατού, και όλα αυτά κατά κύματα. Μόνο έτσι υπάρχει η δυνατότητα επιταχύνσεως της επαναστατικής πλημμυρίδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»

6. ΠΟΙΟΙ ΗΤΑΝ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΝΣΚ ΤΟΥ ΚΚΕ

Η νέα πρωτοβουλία για εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης, όπως εκδηλώθηκε από την κυβέρνηση Παπανδρέου την άνοιξη του 1944, δε στάθηκε

ικανή να κατευνάσει και συμβιβάσει επιθυμία της ηγεσίας του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ να διεκδικήσει πρωταγωνιστική θέση στη διοίκηση της μεταπολεμικής Ελλάδας. Στις 10 Μαρτίου 1944 δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του ΕΑΜ στο χωριό Βίνιανη της ορεινής Ευρυτανίας η ΠΕΕΑ²⁵, (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) αποκαλούμενη «*Κυβέρνηση του Βουνού*». Σκοπός της ήταν η οργάνωση της διοίκησης της «ελεύθερης Ελλάδας». Η ΠΕΕΑ αυτοδιαλύθηκε λίγο πριν την απελευθέρωση, στις 5 Νοεμβρίου 1944.

Στο μικρό αυτό ορεινό χωριό πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες, κομβικής σημασίας, συσκέψεις για την υλοποίηση των στόχων που είχαν εξαρχής τεθεί. Μεταξύ των αναγραφόμενων στόχων στην ιδρυτική πράξη της 10ης Μαρτίου ήταν: α) η Εθνική Απελευθέρωση, β) η αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας, γ) η βελτίωση, ολοκλήρωση και απρόσκοπτη λειτουργία των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δ) η προσαρμογή του λαϊκού στρατού στις αξιώσεις της νέας πραγματικότητας, ε) η ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών του ελληνικού λαού και η περίθαλψη των θυμάτων του κατακτητή, καθώς και στ) η ένωση όλου του ελληνικού λαού, κάτω από μια ενιαία δική του κυβέρνηση.

Από τις εκλογές που η ΠΕΕΑ προκήρυξε για το τελευταίο δεκαήμερο του Απριλίου του 1944, εκλέχτηκαν 180 εκπρόσωποι για την πρώτη συνεδρίαση του Εθνικού Συμβουλίου (Βουλή του Βουνού). Στις εκλογές πήραν μέρος μέλη του ΚΚΕ, του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας, του Σοσιαλιστικού Κόμματος, του Σοσιαλεργατικού, της Δημοκρατικής Ένωσης, της Ένωσης της Λαϊκής Δημοκρατίας, του Κόμματος των Αριστερών Φιλελευθέρων, του Μεταρρυθμιστικού Κόμματος, καθώς και ανεξάρτητοι. Σημειώνεται ότι για πρώτη φορά εκλέγονται πέντε Ελληνίδες βουλευτές.

²⁵ Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: *Η Ελλάδα 1923-1945*
http://www.ime.gr/chronos/14/gr/1940_1945/resistance/05.html (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2016)

Από τις 14 έως τις 27 Μαΐου του ίδιου χρόνου, το Εθνικό Συμβούλιο συνέρχεται στις Κορυτσάδες στην Ευρυτανία. Τα ψηφίσματα που υποβλήθηκαν αναφέρουν ότι «όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό και ασκούνται από το λαό», ότι η Αυτοδιοίκηση και η Λαϊκή δικαιοσύνη είναι θεμελιώδεις θεσμοί του δημόσιου βίου των Ελλήνων, ότι οι λαϊκές ελευθερίες είναι ιερές και απαραβίαστες και ότι τα πολιτικά και αστικά δικαιώματα είναι για όλους, ανεξαρτήτως φύλου. Τέλος, επισημαίνεται ότι η εργασία είναι βασική κοινωνική λειτουργία και επίσημη γλώσσα είναι η γλώσσα του λαού.

Γενικότερα, στο διάστημα μεταξύ ίδρυσης και αυτοδιάλυσής της, η ΠΕΕΑ εξέδωσε 27 «Δελτία πράξεων και Αποφάσεων», που αποτελούσαν την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της ΠΕΕΑ και περιελάμβαναν: 79 αποφάσεις, 64 πράξεις, 4 ψηφίσματα του Εθνικού Συμβουλίου, που ήταν η «*Βουλή του Βουνού*» της ΠΕΕΑ και 2 πρωτόκολλα ορκωμοσίας. Όλα αυτά μαζί δίνουν την πλήρη εικόνα της άσκησης της λαϊκής εξουσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ψήφιση τον Αύγουστο του 1944 του Κώδικα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για τους θεσμούς της αυτοδιοίκησης, το οποίο επεξεργάστηκε ειδική νομοτεχνική επιτροπή της κυβέρνησης του Βουνού.

Στη συνέχεια το ΚΚΕ/ΕΑΜ, μέσα από τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση «εθνικής ενότητας», στόχευε στην κατάληψη της εξουσίας μέσα στο υπάρχων πολιτικό κατεστημένο. Το ερώτημα που έπρεπε να απαντηθεί ήταν αν η κατάληψη θα γινόταν με επαναστατικό τρόπο ή δια μέσω της μετοχής σε κάποιου είδους μεταπολεμικού κοινοβουλευτικού συστήματος; Στο πολιτικό επίπεδο η ηγεσία του ΚΚΕ/ΕΑΜ σωστά διέγινωσε την κυβερνητική κρίση που θα προέκυπτε αν επεδίωκε την κατάληψη της εξουσίας με επαναστατικό τρόπο αλλά δεν περίμενε την εμπλοκή των Βρετανών στις εξελίξεις. Από τη μεριά τους όμως οι

Βρετανοί έδιναν μεγάλη σημασία και αυτό φαίνεται από την επίσκεψη του Τσόρτσιλ στην Αθήνα ανήμερα των Χριστουγέννων του 1944. Σε όπι αφορά την αναμονή της από βορρά βοήθειας, υπήρχε μια ρευστότητα και η βοήθεια τελικά δεν δόθηκε αφού η Μόσχα ήταν αρνητική. Μέσω των υπαρχουσών διατιθέμενων οργανώσεων, το ΚΚΕ/ΕΑΜ ηγεμόνευε πολιτικά σε ολόκληρη τη χώρα. Εγγυητής αυτής της δυναμικής ήταν ο στρατός του, ο ΕΛΑΣ. Όταν λοιπόν διετάχθη ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ, το ΚΚΕ/ΕΑΜ διαπίστωσε ότι δεν θα μπορούσε να καταλάβει την εξουσία με επαναστατικό τρόπο. Έτσι οδηγήθηκε στη βίαιη ρήξη που εκδηλώθηκε τον Δεκέμβριο του '44

Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων γύρων του εμφυλίου το ΚΚΕ καλύπτονταν πίσω από την ταμπέλα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και δεν έκανε πρόδηλη την εμφάνισή του. Στον τρίτο γύρο του εμφυλίου πάλι στέκεται στη σκιά του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) θέλοντας να αποκρύψει την ιδεολογική του ταυτότητα και να την εντάξει σε ευρύτερα εθνικά πλαίσια. Άξιο λόγου προς επιβεβαίωση των αναγραφόμενων είναι ότι το ΚΚΕ από την πλευρά του υποστηρίζει ότι διεξήγαγε απελευθερωτικό αγώνα μιας και η νόμιμη κυβέρνηση ήταν «οργανέτο» των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Στο Στρασβούργο, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου του ΚΚΓ στις 27 Ιουνίου 1947, ανακοινώνεται από τον ανιπρόσωπο του ΚΚΕ Μ. Πορφυρογένη η πρόθεση δημιουργίας νέας κρατικής υπόστασης με ανεξάρτητη κυβέρνηση. Στις 17 Αυγούστου 1947 συντάχθηκε η συντακτική πράξη με δεκατρία άρθρα που κατέλυε το πολίτευμα της βασιλευόμενης δημοκρατίας. Ανακήρυσσε τη λαϊκή δημοκρατία ως πολίτευμα της Ελλάδας που θα υποβάλλονταν «για έγκριση στη

λαϊκή εθνοσυνέλευση μόλις συγκληθεί²⁶». Στις 5 Σεπτεμβρίου 1947 στάλθηκε στον ΟΗΕ υπόμνημα «από τον επίσημο κυβερνητικό εκπρόσωπο της περιοχής της ελεύθερης Ελλάδας» ζητώντας την επέμβαση του ΟΗΕ για τον σχημασμό κυβέρνησης «που να περιλαμβάνει όλα τα πραγματικά δημοκρατικά κόμματα». Εκείνη τη χρονιά το ΚΚΕ έθεσε ανοιχτά θέμα εξουσίας προσπαθώντας να υλοποιήσει το σχέδιο ελέγχου της βόρειας Ελλάδας με την γενίκευση των εχθροπραξιών και την συγκρότηση Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση (ΠΔΚ)²⁷, της οποίας ο σχηματισμός και η σύνθεσή της ανακοινώθηκε από το ραδιοφωνικό σταθμό του ΔΣΕ στις 24 Δεκεμβρίου 1947. Παράλληλα εκτοξεύεται σφοδρή επίθεση κατά της Κόνιτσας προς κατάληψή της ώστε να την ανακηρύξουν έδρα της αναγγελθείσας κυβέρνησης. Μετά όμως από 10ήμερο αγώνα και συνεχόμενες άκαρπες προσπάθειες οι αντάρτες απέτυχαν και συμπύχθηκαν.

Ο Ζαχαριάδης προχώρησε στην εξαγγελία της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» ενεργώντας αυτοβούλως και χωρίς να έχει εξασφαλίσει προηγουμένως την συγκατάθεση της Σοβιετικής Ένωσης. Προσπάθησε να εκβιάσει τους Σοβιετικούς προς τη λύση της αυτονομίας και της αναγνώρισης. Περαιτέρω δε, ήθελε να προχωρήσει στη σύναψη διπλωματικών σχέσεων και μέσω αυτών τη λήψη υποστήριξης και βοήθειας πρωτίστως σε υλικά. Το μόνο δεδομένο στην εξέλιξη των γεγονότων για την απόφαση αυτή ήταν η ίδρυση της Κομινφορμ κατά το χρονικό διάστημα 22-28 Σεπτεμβρίου 1947 στην Πολωνία. Μέσα από αυτό το πληροφοριακό κανάλι οκτώ λαϊκών δημοκρατιών αναμενόταν μια αναγνώριση – απάντηση - στη δυτική συσπείρωση του «Δόγματος Τρούμαν». Τελικά τίποτα από τα αναμενόμενα δεν έγινε.

---

²⁶ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Τα φοβερά ντοκουμέντα. Ο εμφύλιος 1946-1949* (Αθήνα, Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ, 1979) τόμος Α' σ.119

²⁷ Στάθης Ν. Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης, *Εμφύλια Πάθη*, (Αθήνα, Μεταίχμιο, 2015) σ.61

Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση» ανέπτυξε ένα είδους λειτουργικής οργάνωσης και διοικητικής δομής και παρουσίαζε ένα συγκροτημένο σύστημα. Προχώρησε στην έκδοση βιβλίων και εντύπων για τη διαφώτιση των μελών και για λογαριασμό της προπαγάνδας. Εφάρμοσε την ανταλλακτική οικονομία με βασική ανταλλακτική μονάδα το «γέννημα», δηλαδή το σπάρι. Σε ό,τι αφορά την δικαιοσύνη, οργάνωσε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια. Γενικώς προσπαθούσε να επιδείξει μια καθ' όλα κοινώς αποδεκτή εξουσιαστική δομή.

Μετά το ρήγμα Τίτο – Στάλιν, το ΚΚΕ είχε περιέλθει σε αναποφασιστικότητα για το τι έπρεπε να πράξει. Στην 5^η ολομέλεια που έλαβε χώρα τον Ιανουάριο του 1949 και εντός του πλαισίου της επικρατούσας κατάστασης που από τη μια το ΚΚΕ δεν μπορούσε να αποκηρύξει το καθεστώς του Τίτο αφού από εκεί λάμβανε βοήθεια, και από την άλλη έπρεπε να το αποκηρύξει σύμφωνα με την κομματική γραμμή της ΕΣΣΔ, έκανε την ακόλουθη δήλωση *«σαν αποτέλεσμα της νίκης του ΔΣΕ ο μακεδονικός λαός θα βρει την πλήρη εθνική αποκατάστασή του έτσι όπως τη θέλει ο ίδιος, προσφέροντας σήμερα το αίμα του για να την αποχτήσει²⁸»* Μέσα από αυτή τη δήλωση φαίνεται ότι θα δινόταν το δικαίωμα στους Σλαβομακεδόνες να αποσχιστούν και να δημιουργήσουν το δικό τους κράτος. Αυτό δημιούργησε σοβαρό ψυχολογικό αντίκτυπο στις τάξεις των παραδοσιακών αγωνιστών και αποστροφή για την συμμετοχή πλέον σε ένα προδοτικό αγώνα.

---

²⁸ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Τα φοβερά ντοκουμέντα. Ο εμφύλιος 1946-1949* (Αθήνα, Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ, 1979) τόμος Β' σ.83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»

7. ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΣΕ

Την περίοδο 1946 – 1949 έλαβε χώρα ένας γενικευμένος εμφύλιος πόλεμος σε όλη σχεδόν τη χώρα. Επίκεντρο ήταν η ύπαιθρος της βόρειας Ελλάδας εξαιρουμένων των μεγάλων πόλεων διότι εκεί το κράτος κατείχε τον έλεγχο της τάξης και της εξουσίας. Από οργανωτικής πλευράς των ανιπάλων έχουμε τρεις τύπους συγκρούσεων που ανταποκρίνονται στους αντίστοιχους γύρους του εμφυλίου που αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο: α) μεταξύ ανταρτών ανταρτικών αντιστασιακών οργανώσεων, β) μεταξύ ανταρτών και παραστρατιωτικών ομάδων ή τοπικών πολιτοφυλακών οργανωμένων από το κράτος και γ). μεταξύ ανταρτών και στρατιωτικών μονάδων του επίσημου κράτους.

Για να μελετηθεί η στρατιωτική στρατηγική του ΔΣΕ θα ξεκινήσουμε από την αρχή του δευτέρου γύρου του Ελληνικού Εμφυλίου. Τα «Δεκεμβριανά», είναι όντως η περίοδος κατά την οποία το ΚΚΕ/ΕΑΜ στοχεύει στην κατάληψη της εξουσίας με τη χρήση βίας μέσω της επιβολής των όπλων. Αν και στον προηγούμενο γύρο του εμφυλίου όπως αναφέρθηκε χρησιμοποιήθηκε ο ίδιος στρατιωτικός βραχίονας – ο ΕΛΑΣ – ο αντίπαλος δεν ήταν οι ένοπλες δυνάμεις της νόμιμης κυβέρνησης, ήταν άλλες αντιστασιακές οργανώσεις. Ο ΔΣΕ, που έκανε την εμφάνισή του στο τέλος του 1946, είναι η εξέλιξη του ΕΛΑΣ αφού τα εμπλεκόμενα πρόσωπα στην ηγεσία καθώς και το προσωπικό που επάνδρωνε τις μονάδες κατά τον πρώτο χρόνο δράσης του ήταν στην πλειοψηφία τα ίδια. Εστιάζοντας στη στρατηγική που εφαρμόστηκε κατά την «μάχη της Αθήνας» μπορούμε να πούμε τα παρακάτω:

α. Έχοντας συνηθίσει στη χρήση της τακτικής του ανταρτοπόλεμου τα προηγούμενα χρόνια διεξάγοντας πολεμικές επιχειρήσεις στην ελληνική ύπαιθρο, παρουσίασε μειονέκτημα στην προσαρμογή της στο αστικό περιβάλλον. Βέβαια έκανε αυτό που ήξερε να κάνει, αλλά οι επιχειρήσεις εντός κατοικημένου τόπου διαφέρουν από τις επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου όσων αφορά τους πθήμενους ΑΝΣΚ.

β. Έχοντας το προηγούμενο χρονικό διάστημα το «πάνω χέρι» και τον «πρώτο λόγο» σε όπι διαδραματίζονταν εντός του ελλαδικού χώρου, υπερτίμησε τις δυνατότητές του και συνάμα υποτίμησε τις δυνατότητες του ανιπάλου.

γ. Δεν εφαρμόστηκε η αρχή του πολέμου που αφορά στη συγκέντρωση δυνάμεων προς επίτευξη αποφασιστικού αποτελέσματος, αλλά παρατηρήθηκε η σταδιακή προώθηση των δυνάμεων στην Ατική και η σταδιακή τους εμπλοκή στις επιχειρήσεις.

δ. Εάν θεωρηθεί το γεγονός ως πραξικόπημα, με την τωρινή έννοια του όρου, δεν επιδιώχθηκε η ένοπλη άμεση επιβολή της θελήσεως στον ανίπαλο, αλλά αφέθηκε να εξελιχθεί σε κανονική μάχη διάρκειας.

Έτος 1946

Κατά τη διάρκεια της 2^{ης} Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, που έλαβε χώρα στις 12-15 Φεβρουαρίου του 1946, ο Ζαχαριάδης επέβαλε την απόφαση για επανάληψη του ένοπλου αγώνα. Πηγαίνοντας στην Πράγα για να παραστεί στο πρώτο μεταπολεμικό συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος, πέρασε από τη Θεσσαλονίκη και έδωσε εντολή στον πρώην καπετάνιο του ΕΛΑΣ Μάρκο Βαφειάδη να οργανώσει ένα θεαματικό και ισχυρό ένοπλο χτύπημα. Αυτό ήταν στο Σταθμό Χωροφυλακής στο Λιτόχωρο το βράδυ της παραμονής των εθνικών εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου του 1946. Από το Μάρτιο άρχισε στις

παραμεθόριες κυρίως περιοχές, η οργάνωση και ανάπτυξη ισχυρών ένοπλων ομάδων οι οποίες με την τακτική του ανταρτοπολέμου χτυπούσαν κυρίως τις δυνάμεις της Χωροφυλακής. Ένα άλλο επεισόδιο σταθμός στην έναρξη του εμφυλίου είναι η καταστροφή του λόχου προκαλύψεως της Ποντοκερασιάς στην βόρεια Ελλάδα στις 5 Ιουλίου του 1946. Το επεισόδιο αυτό κατέδειξε την σοβαρότητα της καταστάσεως και ότι έπρεπε η κυβέρνηση να λάβει μέτρα.

Εν τω μεταξύ ο Εθνικός Στρατός βρισκόταν στο στάδιο της ανασυγκροτήσεως και εκπαιδεύσεως, απροετοίμαστος και άπειρος στη διεξαγωγή και αντιμετώπιση ειδικών επιχειρήσεων όπως είναι ο ανταρτοπόλεμος. Τα υπάρχοντα Τάγματα Εθνοφυλακής ήταν ανεπαρκή και αναξιόπιστα. Ο αγώνας μέχρι τον Ιούλιο διεξαγόταν ουσιαστικά από τις δυνάμεις της Χωροφυλακής που είχαν αποστολή την πύληση της τάξης. Από το Σεπτέμβριο του 1946 ο Εθνικός Στρατός αναγκάστηκε να εισέλθει στον αγώνα, καθώς η δύναμη 25.000 ανδρών της Χωροφυλακής κρίθηκε ανεπαρκής να αντιμετωπίσει τα συνεχώς αυξανόμενα κρούσματα στην ύπαιθρο. Η ηγεσία των Ένοπλων Δυνάμεων κατήρπσε το σχέδιο επιχειρήσεων «ΤΕΡΜΙΝΟΥΣ», το οποίο επρόκειτο να εφαρμοσθεί το επόμενο έτος 1947. Για την εφαρμογή του σχεδίου έγινε ανασυγκρότηση των δυνάμεων με την Ιη Στρατιά να περιλαμβάνει τα Β΄ και Γ΄ Σώματα Στρατού και να αποτελεί την κύρια δύναμη εφαρμογής του σχεδίου.

Τακτική του Αγώνα

Η αριστερά με τις ένοπλες ομάδες κρούσης κατά την χρονική περίοδο μέχρι το φθινόπωρο του 1946, εφαρμόζοντας την τακτική του ανταρτοπολέμου απέβλεπε στα εξής:

α. Στην προσβολή και συντριβή των απομονωμένων διασπαρμένων Εθνικών Δυνάμεων (Στρατιωτικά συνοριακά φυλάκια -Σταθμοί Χωροφυλακής) με

σκοπό τον εξαναγκασμό τους σε σύμπτυξη προς τα αστικά κέντρα, ώστε να ανακαταληφθεί και να μείνει απροστάτευτη η υπαίθρος.

β. Στην καταπόνηση και πτώση του ηθικού του ΕΣ, στην προσπάθεια του να σπεύσει παντού σε βοήθεια των προσβαλλόμενων μικρών τμημάτων και χωριών σε όλο το εύρος της επικράτειας χωρίς αποτέλεσμα, καθώς οι αντάρτες διέφευγαν «αμαχητί» προς άλλους χώρους.

γ. Στην τρομοκράτηση του πληθυσμού της υπαίθρου με εκτελέσεις, καταστροφές και λεηλασίες ώστε να τον εξαναγκάσουν να προσχωρήσει στις τάξεις τους, ή να τηρεί στο εξής φιλική στάση προς αυτούς, ή τέλος να εγκαταλείψει τα χωριά του και να συγκεντρωθεί στις πόλεις. Αυτό είχε ως συνέπεια τη δημιουργία οικονομικής εξαθλίωσης, δυστυχίας και ουσιαστικής αδυναμίας του κράτους να θρέψει τις στρατιές των προσφύγων, οι οποίοι κατά το τέλος του επόμενου έτους (1947) ανήλθαν σε 700.000.

δ. Στην καταστροφή των συγκοινωνιακών έργων και των έργων κοινής ωφελείας, με αποτέλεσμα το κράτος να περιέλθει σε αδυναμία να επιλύσει τα τεράστια αυτά προβλήματα.

ε. Στην άσκηση έντεχνης προπαγάνδας στο εσωτερικό και εξωτερικό, καθώς και στην οργάνωση κομμουνιστικών πυρήνων στον Εθνικό Στρατό, για διάβρωση και διάλυση των Μονάδων του.

Το Σεπτέμβριο του 1946 ανέλαβε την αρχηγία των αντάρτικων δυνάμεων ο Μάρκος Βαφειάδης που ήταν καπετάνιος της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ κατά την περίοδο της κατοχής. Στη σύσκεψη που έγινε στις αρχές Νοεμβρίου στην Τσούκα των Ανιχασίων, απεφασίσθη η ίδρυση του Γενικού Αρχηγείου Ανταρτών και εκδόθηκε η διαταγή ίδρυσής του. Όμως, για προπαγανδιστικούς λόγους, ανακοινώθηκε ως ημερομηνία η 28^η Οκτωβρίου που

είναι η ημερομηνία του νικηφόρου αγώνα ενάντια στην ιταλική εισβολή. Η προαναφερθείσα διαταγή παρατίθεται στο Παράρτημα «Α»

Δημιουργία του ΔΣΕ και Οργάνωση αυτού

Όσο περνούσε ο καιρός οι αντάρτες ομογενοποιούνταν και οι διάσπαρτες χωρίς συνοχή κρούσεις άρχισαν να έχουν μια κεντρική διεύθυνση. Στις 27 Δεκεμβρίου 1946 ο Μάρκος Βαφειάδης ορίζεται επίσημα γενικός αρχηγός όλων των ανταρτών με το ψευδώνυμο «Μάρκος». Ο αντάρτικος στρατός λαμβάνει το όνομα «Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας» (ΔΣΕ). Δημιουργείται ειδικό διακριτικό σήμα που φέρεται από τους υπηρετούντες σ' αυτόν και καθιερώνεται ο όρκος που έδινε ο καθένας που εισέρχονταν στις τάξεις του. Το ανθρώπινο δυναμικό κατανεμήθηκε σε έξι αρχηγεία περιοχών (δυτικής Μακεδονίας, κεντρικής Μακεδονίας, ανατολικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ρούμελης, Πελοποννήσου) και τριάντα υπαρχηγεία. Βασικές μονάδες στην οργανωτική δομή του ΔΣΕ ήταν τα «Συγκροτήματα». Η δύναμη κάθε συγκροτήματος ανερχόταν σε 60-80 ενόπλους, οργανωμένους σε 2-3 διμοιρίες, με δύο ομάδες κατά διμοιρία. Δύο ως τρία «Συγκροτήματα» συνιστούσαν ένα «Υπαρχηγείο» ή Τάγμα δυνάμεις 200-250 ενόπλων, με προϊστάμενο κλιμάκιο το «Αρχηγείο Περιοχής». Όλα τα παραπάνω με το Γενικό Αρχηγείο φανερώνουν μια πλήρη διοικητική δομή. Η αρχική δύναμη των 800 ενόπλων το Μάρτιο του 1946 συνεχώς αυξανόταν και μέχρι το Δεκέμβριο έφτασε τους 9.000 περίπου ενόπλους.

α. Τι ήταν ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ)

Ο ΔΣΕ αποτέλεσε τον στρατιωτικό βραχίονα του ΚΚΕ. Ήταν ένας επαναστατικός στρατός ελεγχόμενος από το ΚΚΕ. Τα ανώτερα κομματικά στελέχη ασκούσαν τον έλεγχο, την διοίκηση και την δράση του ΔΣΕ. Τα μέλη του κόμματος αποτελούσαν την ιεραρχία του ΔΣΕ και η «αρχαιότητα» στο κόμμα

ανγκατοπτριζόταν στην ηγεσία του ΔΣΕ. Ο Δημοκρατικός Στρατός ως προς την οργάνωσή του χαρακτηρίζεται από δύο καινοτομίες, το θεσμό του Πολιτικού Επιτρόπου και τις «δημοκρατικές συνελεύσεις». Τα τμήματα του ΔΣΕ είχαν μια δυάδα επικεφαλής: το Στρατιωτικό Διοικητή και τον Πολιτικό Επίτροπο. Ο θεσμός του Πολιτικού Επιτρόπου εισάγεται τον Δεκέμβριο του 1947 ή τον Ιανουάριο του 1948 και λειτουργούσε σε όλες τις βαθμίδες της ιεραρχίας, από λόχο μέχρι Γενικό Αρχηγείο. Ο Πολιτικός Επίτροπος ήταν ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ στις μονάδες του ΔΣΕ. Ήταν υπεύθυνος για την πολιτική καθοδήγηση και τη «διαφώτιση» των ανταρτών όπως επίσης για την ανάλυση των πολιτικών αποφάσεων της κομματικής ηγεσίας, είχε επίσης την ευθύνη να συγκαλεί σε τακτική βάση συζητήσεις («δημοκρατικές συνελεύσεις») στις οποίες συμμετείχαν οι μαχητές της μονάδας. Από την άλλη ο Στρατιωτικός Διοικητής ευθύνονταν για τη διατήρηση του ηθικού, τη διασφάλιση της πειθαρχίας, την επαγρύπνηση απέναντι στους εχθρούς, αλλά και για την αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων των μαχητών που συνδέονταν με την επιμελητεία και τον εφοδιασμό. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε ένα καθεστώς εκφυλισμού των στελεχών του ΔΣΕ αφού η εν γένει πορεία τους εξαρπόταν από την ανοχή, την σιωπή και την κολακεία προς τον καθοδηγητή.

β. Δύναμη και Σύνθεση

Το καλοκαίρι του 1946 η δύναμη των ανταρτών του ΔΣΕ ανέρχονταν σε 4.000 μαχητές. Μετά από δύο χρόνια θα φτάσει στο απόγειο της δύναμής του με συνολικό αριθμό που δεν ξεπερνά τις 26.000 μαχητές. Δεν κατέστη δυνατόν η αύξηση του αριθμού των μαχητών λόγω: α) έλλειψης ρεύματος εφοδιασμού για συντήρηση μεγαλύτερου αριθμού μαχητών και β) δυσκολία υπάρξεως εφεδρειών παρά τις προσπάθειες στρατολόγησης. Πάνω

από το 50% της δυνάμεως του ΔΣΕ ήταν κάτω των 25 ετών. Όσο προχωράει ο χρόνος της εξεταζόμενης περιόδου 1946 – 1949, τόσο μειώνεται ο μέσος όρος ηλικίας. Αυτό συνεπάγεται ότι δεν υπήρχε εκ των πραγμάτων πολεμική εμπειρία στους μαχητές του ΔΣΕ.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαχητών του ΔΣΕ ήταν αγροτικής προελεύσεως και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Από απόψεως εθνοτικής προέλευσης οι Σλαβομακεδόνες αποτέλεσαν περίπου το 20% της συνολικής δυνάμεως και κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο αποτέλεσαν την σημαντικότερη εθνοτική ομάδα. Γενικώς προς το τέλος το δυναμικό του ΔΣΕ κατάνησε να είναι ένα σύνολο βίαια στρατολογημένων ατόμων που καμιά σχέση δεν είχαν με το εαμικό παρελθόν της κατοχής. Εσφαλμένα πιστεύεται ότι ο στρατός αυτός συγκροτήθηκε από ανθρώπους που εθελοντικά συστειρώθηκαν για να πολεμήσουν για την ιδεολογία τους και την εθνική ανεξαρτησία της χώρας.

γ. Μειονεκτήματα

Ο ΔΣΕ έπασχε από δύο εγγενείς θα λέγαμε δυσκολίες – μειονεκτήματα: α) την έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού και β) την έλλειψη επαγγελματιών στελεχών. Σε ότι αφορά το δεύτερο μειονέκτημα είναι γεγονός ότι οι «καπεταναίοι» τα βγάζουν πέρα όταν μετέχουν σε επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου ή αντιμετωπίζουν αυτοδίδακτους αξιωματικούς. Όταν γίνεται μετάβαση σε τακτικές επιχειρήσεις τότε τα πράγματα αλλάζουν. Βεβαίως ο ίδιος ο πόλεμος είναι μεγάλο σχολείο εφαρμογής στην κατάρτιση των στελεχών αλλά όπως αποφθεγματικά έγραψε ο σερ Michael Howard «Δεν χρειάζεται να βάλεις φωτιά στη φάρμα για να φας ψητό γουρούνι» άλλωστε μεγάλοι στρατιωτικοί ηγήτορες αναδείχθηκαν μέσα από επαναστατικούς στρατούς όπως ο Γκιάπ στην Ινδοκίνα. Το θέμα όμως είναι ότι για να βρεθεί κάποιος σε τέτοιο επίπεδο

χρειάζεται χρόνος στη διάρκεια του οποίου η φθορά και σπατάλη ανθρώπινου δυναμικού είναι μεγάλη.

δ. Στρατολόγηση

Η εθελοντική κατάταξη στις τάξεις του ΔΣΕ ήταν πολύ μικρή. Οι περισσότεροι είχαν στρατολογηθεί με τη βία. Η αναλογία μεταξύ εθελοντών και βιαίως στρατολογημένων κυμαίνονταν σε αναλογία από 4 προς 6 μέχρι 1 προς 1. Όσο προχωράει ο χρόνος της εξεταζόμενης περιόδου 1946 – 1949, οι εθελοντές μειώνονται και οι βιαίως στρατολογημένοι αυξάνονται. Δεν στρατολογούνται μόνο άντρες αλλά και γυναίκες και μάλιστα προς το τέλος μόνο γυναίκες αφού στις περιοχές δράσης του ΔΣΕ είχαν απομείνει μόνο γυναίκες, παιδιά και γέροι. Λίγες γυναίκες είχαν εθελοντικά καταταχθεί είτε από μόνες τους, είτε επειδή ακολούθησαν πατέρα, αδερφό ή σύζυγο.

Διεξαγωγή του Αγώνα

Το Φθινόπωρο του 1946 επιδιώχθηκε η δημιουργία βάσεως και γι' αυτό το σκοπό επιλέχθηκε η περιοχή του όρους Γράμμος. Πραγματοποιήθηκε η κατάληψη της περιοχής και σύντομα αποτέλεσε μια σταθερή βάση του αντάρτικου, ήταν το λεγόμενο «κράτος του Γράμμου». Παράλληλα επιδιώχθηκε η κατάληψη πόλεων αλλά μόνο και μόνο για την υλοποίηση της προαναφερθείσας τακτικής. Έτσι στις 21 Σεπτεμβρίου του 1946 καταλαμβάνεται η Δεσκάτη και στις 2 Οκτωβρίου η Νάουσα. Η κατάληψη κράτησε περιορισμένο χρόνο για πρόκληση εντυπώσεων αλλά και λόγω αδυναμίας των ανταρτών να ανπιάξουν ισχυρή άμυνα όταν θα αντιμετώπιζαν την επίθεση του Εθνικού Στρατού. Από το φθινόπωρο και μέχρι το τέλος του έτους επιτέθηκαν κατά της φρουράς του Σκρα, στη συνέχεια επιτέθηκαν και εξουδετέρωσαν τις φρουρές Αρχαγγέλου, Νώπιας, Μανδάλου, Πλικάπι - Χιονάδων, Βάθης Κρουσιών και Νυμφαίου Φλώρινας.

Σκοπός ήταν να διανοιχθεί η Ελληνογιουγκοσλαβική μεθόριο και να αποκτηθεί ο έλεγχος της περιοχής για την ελεύθερη μετακίνηση προσωπικού, την απρόσκοπτη παροχή εφοδίων και την εκκένωση τραυματιών και αιχμαλώτων

Αποτίμηση της πρώτης Φάσης

Καθώς το 1946 έβαινε προς το τέλος του, γινόταν φανερό ότι οι μαχητές του ΔΣΕ κερδίζουν έδαφος έναντι της νόμιμης κυβέρνησης. Με την τακτική του ανταρτοπολέμου είχαν ενταθεί τα χτυπήματα του ΔΣΕ σε τέτοιο βαθμό ώστε ο Εθνικός Στρατός να έχει απολέσει παντελώς την πρωτοβουλία. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η ουσιαστική διακοπή των χερσαίων γραμμών συγκοινωνιών του ηπειρωτικού κορμού μεταξύ Μακεδονίας και νοτίου Ελλάδας.

Ενώ λοιπόν είχαν συντελεσθεί τα παραπάνω, μετά την παρέλευση ενός έτους δεν είχε επιτευχθεί ο αποτελεσματικός ΑΝΣΚ διότι η κομματική γραμμή δεν είχε ξεκάθαρο στόχο ούτε είχε κινητοποιήσει ολόκληρο το μαχητικό δυναμικό της αριστεράς. Η θέση του κόμματος ήταν να μην περάσουν οργανωμένα στρατιωτικά τμήματα στο αντάρτικο αλλά μεμονωμένες ομάδες και κατόπιν εντολής. Δεν υπήρξε απόφαση για προώθηση του συντονισμένου ένοπλου αγώνα. Δηλαδή γίνεται εμφανής η μη εκμετάλλευση των ευνοϊκών συνθηκών που παρουσιάσθηκαν.

Έτος 1947

Όπως γνωρίζουμε ο πόλεμος είναι μια διαλεκτική δύο αντιθέμενων θελήσεων. Ενώ λοιπόν ο Ζαχαριάδης χάρασσε την δική του πολιτική, ο αντίπαλος έβαλε σε εφαρμογή τα δικά του σχέδια. Ο Εθνικός Στρατός βάζει σε εφαρμογή το επιχειρησιακό σχέδιο «ΤΕΡΜΙΝΟΥΣ» με τα επιμέρους «ΚΟΡΑΞ» και «ΙΕΡΑΞ» με αντικειμενικό σκοπό την εκκαθάριση των περιοχών πρωτίστως

της ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Όμως όλη αυτή η παραταγμένη δύναμη του Εθνικού Στρατού δεν είχε επαρκή γνώση της αντιμετώπισης του ανταρτοπολέμου. Αυτό που κατάφερε ήταν η ανεύρεση και καταστροφή σημαντικών κρησφύγετων και αποθηκών οπλισμού και λοιπών εφοδίων. Επιπλέον η εξάρθρωση ή καταστροφή κάποιων συγκροτημάτων και η έντονη παρουσία του αναθάρρησε πολλούς κατοίκους της υπαίθρου να επιστρέψουν στις εστίες τους. Με το σχέδιο «ΤΕΡΜΙΝΟΥΣ» δεν επετεύχθησαν οι ΑΝΣΚ που είχαν τεθεί. Η εφαρμοζόμενη εκ του σχεδίου τακτική δεν κατόρθωσε να εξαλείψει τις δυνάμεις του ΔΣΕ αφού με την διασπορά των δυνάμεων σε όλη την επικράτεια δεν κατέσται δυνατή η επίτευξη ισχυρού πλήγματος.

Αν και ο Εθνικός Στρατός ανέκτησε την πρωτοβουλία υλοποιώντας το σχέδιο «ΤΕΡΜΙΝΟΥΣ», ο ΔΣΕ φάνηκε περισσότερο έμπειρος καταφέροντας να αντιμετωπίσει επιτυχώς τις επιχειρήσεις περικύκλωσης. Ενώ λοιπόν η ανάπτυξη των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού ήταν επιτυχής, δεν ευοδώνονταν ο τελικός ΑΝΣΚ που ήταν η καταστροφή των δυνάμεων του ΔΣΕ. Η ηγεσία του ΔΣΕ με το δίκτυο πληροφοριών που είχε αναπτύξει και λόγω της γνώσεως του εδάφους – αφού εκεί ήταν ο χώρος δράσης του – κατάφερε να ξεφεύγει από τους επιδιωκόμενους εγκλωβισμούς (περικύκλωση) και να διασπείρεται έγκαιρα. Έτσι, ενώ το σχέδιο προχωρούσε με την χρονική υλοποίηση των καταρτισμένων σταδίων, στα μετόπισθεν των ανεπτυγμένων δυνάμεων συνέχιζαν να δραστηριοποιούνται οι δυνάμεις του ΔΣΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επιχείρηση στη Νότια Πίνδο - Ζαγορίων, όπου τον Ιούλιο του 1947 οι δυνάμεις του ΔΣΕ απέφυγαν τον εγκλωβισμό με ευρύ ελιγμό και στη συνέχεια προσέβαλαν τον όγκο των δυνάμεων δυτικά της Κόνιτσας ενώ κινήθηκαν προς Νότο δημιουργώντας προς στιγμή ανησυχία στην περιοχή Ιωαννίνων. Η εκδήλωση

επιθέσεως για κατάληψη των Ιωαννίνων δεν τελεσφόρησε ένεκα της διστακτικότητας και της έλλειψης κατάρπισης σε επιχειρήσεις τέτοιου είδους. Στη συνέχεια οι δυνάμεις αυτές με τη συνένωση και άλλων τεσσάρων ταγμάτων επιτέθηκαν στα Γρεβενά. Και εκεί δεν κατάφεραν να κυριεύσουν την πόλη και ηγήθηκαν αφού οι αμυνόμενοι πρόβαλαν ισχυρή αντίσταση. Τελικά οι δυνάμεις του ΔΣΕ κατέφυγαν στην περιοχή Ζαγορίων, για να επανακάμψουν τελικά στις σταθεροποιημένες βάσεις τους της Μουργκάνας, του Γράμμου και της Δυτικής Μακεδονίας.

Τακτική του Αγώνα

Την άνοιξη του 1947 ο Ζαχαριάδης ανακοίνωσε τη μεταστροφή του ΔΣΕ στην έντονη επιθετική δράση με τους παρακάτω ΑΝΣΚ:

- α. Σταθεροποίηση στις μέχρι τότε δημιουργηθείσες βάσεις.
- β. Διεύρυνση των κατεχόμενων εδαφικών περιοχών.
- γ. Επέκταση του ανταρτοπολέμου στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια και τη δημιουργία νέων βάσεων ανιστάσεων με επιδίωξη την ενοποίηση αυτών.
- δ. Ανάληψη συνεχούς επιθετικής δράσης προς καταστροφή του Εθνικού Στρατού.
- ε. Ανακήρυξη επαναστατικής κυβέρνησης και αναγνώριση αυτής από τις ανατολικές λαϊκές δημοκρατίες.

Για την υλοποίηση των πθέμενων ΑΝΣΚ, στα πλαίσια της 3^{ης} Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ που συγκλήθηκε στην Πίνδο στις 12-15 Σεπτεμβρίου 1947, εκπονήθηκε το Σχέδιο «Σ» ή κατ' άλλους Σχέδιο «Λίμνες». Αυτό προέβλεπε την κατάληψη του υψιπέδου της Κοζάνης, την απομόνωση της Ηπείρου με την αποκοπή και τον έλεγχο των βασικών οδικών αρτηριών και την παράλληλη κατάληψη του Μετσόβου. Η γενική ιδέα ενεργείας βασιζονταν στην

εξαπόλυση ισχυρών επιθέσεων προς κατάληψη πόλεων και συγκοινωνιακών κόμβων. Η τακτική του ανταρτοπολέμου δεν θα είναι πλέον μοναδική, παράλληλα θα επιδιώκεται η συγκέντρωση επαρκών δυνάμεων για εξαπόλυση μετωπικών επιθέσεων προς κατάληψη πόλεων Αρχίζει λοιπόν σχεδιαστικά να υλοποιείται η μετατροπή του αντάρτικου στρατού σε τακτικό. Για την επιτυχία του σχεδίου η δύναμη του ΔΣΕ έπρεπε να φτάσει τις πενήντα με εξήντα χιλιάδες.²⁹

Το Σχέδιο «Σ» δεν απέδωσε τα αναμενόμενα. Το υψίπεδο της Κοζάνης δεν κατελήφθη αλλά ούτε η δυτική Ήπειρος διότι οι επιθέσεις κατά του Μετσόβου στις 18-24 Οκτωβρίου 1947 και κατά της Κόνιτσας 24 Δεκεμβρίου 1947 – 4 Ιανουαρίου 1948, δεν ευοδώθηκαν. Η επίθεση μάλιστα στην Κόνιτσα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια πολιτικού σχεδιασμού αφού η κατάληψή της θα έδινε την δυνατότητα στους ανταρσίες να την ανακηρύξουν πρωτεύουσα της αναγγελθείσας «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης». Σφοδρές βέβαια επιθέσεις εξαπολύθηκαν κατά διαφόρων πόλεων χωρίς όμως να καταληφθεί κάποια που εμπεριέχονταν στο σχεδιασμό ως αποφασιστικό σημείο.

Μετασχηματισμός της Οργάνωσης του ΔΣΕ

Κατά τη διάρκεια αντιμετώπισης του Εθνικού Στρατού και την ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων περιορισμένης κλίμακας προς κατάληψη των Ιωαννίνων και Γρεβενών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, παρατηρείται μια μικτή οργάνωση τακτικού και αντάρτικου στρατού. Τα υπαρχηγεία μετατράπηκαν σε τάγματα και τρία με τέσσερα τάγματα αποτελούσαν μια ταξιαρχία με δύναμη 750-1300 μαχητές. Από τον Αύγουστο του 1947 άρχισε στην περιοχή Δυτικής Μακεδονίας η οργάνωση των Ελαφρών Ταξιαρχιών, καθώς και μιας Ταξιαρχίας Ιππικού στην Θεσσαλία καθώς και των Μερραρχιών, με παράλληλη κατάργηση των Αρχηγείων

Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Τα φοβερά ντοκουμέντα. Ο εμφύλιος 1946-1949* (Αθήνα, Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ, 1979) τόμος Α' σ.126

Περιοχών. Οι νέες Μονάδες εφοδιάζονταν με πυροβόλα, όλμους, καθώς και πλήθος από πολυβόλα και αυτόματα όπλα. Παράλληλα, υιοθετήθηκε σε μικρή όμως έκταση η εκπαίδευση στις μεθόδους του Τακτικού Στρατού. Η ηγεσία του ΚΚΕ ανήγγειλε την εθελοντική στράτευση οπαδών, στην πράξη όμως έγινε βίαια, με αποτέλεσμα ενώ τον Ιανουάριο του 1947 η δύναμη του ΔΣΕ ήταν 10.000 άνδρες περίπου, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους είχε ανέλθει στις 20.000 περίπου, παρά τις απώλειες που σημειώθηκαν στο μεταξύ.

Μειονεκτήματα

Το αρχικό μειονέκτημα της έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού συνεχίζει να υπάρχει. Η στρατολόγηση νέων μαχητών δεν αυξάνεται λόγω της απροθυμίας του λαού ένεκα της κόπωσης, της μετακίνησης στα αστικά κέντρα και συνεπώς της ανυπαρξία πληθυσμού προς στρατολόγηση. Επιπλέον συντείνουν στο παραπάνω φαινόμενο τα ληφθέντα μέτρα της κυβέρνησης κατά του στελεχιακού δυναμικού του ΚΚΕ που βρίσκεται στις πόλεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»

8. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΣΕ

Έτος 1948

Καθώς προχωρούσε ο χρόνος τόσο η αναμέτρηση διογκωνόταν και διευρυνόταν. Το ΚΚΕ από το 1948 επεδίωκε αυτή την διεύρυνση σ' ένα άλλο μέτωπο, αυτό των αστικών κέντρων. Στόχος ήταν οι μαζικές εκδηλώσεις σαν αυτές της περιόδου της Κατοχής. Όμως η εποχή της αντιστασιακής εθνικής ατμόσφαιρας είχε παρέλθει. Εργαλείο του ΚΚΕ γι' αυτό το σκοπό, ιδίως στις μεγάλες πόλεις ήταν η Αυτοάμυνα. Όμως μετά από κάποιες επιτυχίες σε

Θεσσαλονίκη και Αθήνα, ο κρατικός μηχανισμός μέχρι την άνοιξη του 1948 κατάφερε να εξαρθρώσει το δίκτυο της Αυτοάμυνας.

Τακτική του Αγώνα

Τον Ιανουάριο του 1948 συνήλθε στην Πίνδο πανελλαδική κομματική πολιτικοστρατιωτική σύσκεψη. Η κοινή διαπίστωση ήταν η αδυναμία ανατροπής του καθεστώτος και αδυναμία αντιμετώπισης της επέλασης της αμερικάνικης βοήθειας. Επιπλέον υπήρχε η έντονη κριτική για τον τρόπο διεξαγωγής των επιχειρήσεων, δηλαδή κριτική στην επικρατούσα μέχρι τότε στρατηγική. Παρατηρείται μια επιθυμία μεταστροφής από τον κλασικό ανταρτοπόλεμο σε επιχειρήσεις τακτικού αγώνα. Για να ευοδωθούν όμως τέτοιου είδους επιχειρήσεων απαιτείται η εφαρμογή της αρχής της συγκέντρωσης των δυνάμεων αλλά και η ύπαρξη δυνάμεων. Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το βασικό μειονέκτημα του ΔΣΕ ήταν η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού, η ανυπαρξία εφεδρειών για ανατροφοδότηση των μαχόμενων τμημάτων.

Ο Ζαχαριάδης πίεζε τα πράγματα για μετεξέλιξη και η κατεύθυνσή του ήταν προς την προαναφερθείσα μεταστροφή. Πίστευε λοιπόν ότι για την επιτυχία της ανατροπής απαιτείται η ανάληψη τακτικού αγώνα από ένα μετασχηματιζόμενο σύνολο ανταρτών σε τακτικό στρατό ικανό να αναλάβει τέτοιου είδους επιχειρήσεις. Παράλληλα διατηρούνται και δυνάμεις οι οποίες διεξάγουν επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου για παρενόχληση και φθορά του εχθρού. Το γνωστικό υπόβαθρο που αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο είναι προφανές ότι υπήρχε και αυτό φαίνεται από την χρονική εξέλιξη και προσαρμογή σ' αυτό των διεξαγόμενων επιχειρήσεων. Οι θεωρίες του Ζαχαριάδη περί ανταρτοπολέμου διαφάνηκαν σε μια σειρά ομιλιών, άρθρων και φυλλαδίων όπου

ασπάζεται τη θεωρία του Μάο τσε Τούνγκ και παραμερίζει την τακτική του Βαφειάδη. Σε παρόμοιες καταστάσεις που εκδηλώθηκαν στην νοτιοανατολική Ασία παρατηρείται μια παρόμοια μετεξέλιξη των διεξαγόμενων επιχειρήσεων από καθαρά τύπου ανταρτοπολέμου σε συνδυασμένες, τακτικού στρατού και ανορθόδοξες ενέργειες όπως φαίνεται στις παρακάτω περιπτώσεις:

α. Ο κινέζικος κόκκινος στρατός ανέτρεψε το στρατό των εθνικιστών (Τσάγκ-Κάι-Σέκ) όταν εγκατέλειψε την τακτική του ανταρτοπολέμου και εφάρμοσε επιχειρήσεις τακτικού αγώνα παρατάσσοντας σχηματισμούς τακτικού στρατού.

β. Οι Βιετμίνχ στη γαλλική Ινδοκίνα κατά τον αποαποικιοκρατικό πόλεμο κατάφεραν να ανατρέψουν τους Γάλλους στο Νπιέν Μπιέν Φου αφού χρησιμοποίησαν μονάδες πυροβολικού.

γ. Οι Βιετκόνγκ του βορείου Βιετνάμ ανέτρεψαν το στρατό του νότιου Βιετνάμ όταν δημιούργησαν τακτικό στρατό και χρησιμοποίησαν και τεθωρακισμένο Σώμα αρμάτων μάχης³⁰.

Όπως όμως αναφέρθηκε, στην Ελληνική περίπτωση λόγω έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού, η ανάληψη τακτικών επιχειρήσεων ήταν για τον ΔΣΕ καταστροφική. Η μετεξέλιξη δρομολογήθηκε αλλά ήταν μόνο λεκτική, όχι πραγματική. Οι αντάρτες του ΔΣΕ καλούνταν να ενεργήσουν ως τακτικός στρατός χωρίς να γνωρίζουν να το πράξουν.

Αλλαγή Διοικητικής Δομής

Από τις αρχές του 1948 η κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ, αλλά στην ουσία ο Ζαχαριάδης περιθωριοποιεί τον Βαφειάδη λόγω διαφορετικής αντίληψης του τρόπου χρήσης των στρατιωτικών μέσων. Η αποτυχία της Κόνιτσας για τον Βαφειάδη υποδεικνύει την επιστροφή στον ανταρτοπόλεμο και στην αναμονή

³⁰ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, Τα φοβερά ντοκουμέντα. Ο εμφύλιος 1946-1949 (Αθήνα, Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ, 1979) τόμος Α' σ.145

από βορρά επεμβάσεως. Ο Ζαχαριάδης πίστευε πως με την νέα οργάνωση ο ΔΣΕ μπορούσε να επιτύχει τη νίκη. Αυτή η οργάνωση όμως υπήρξε μόνο ως ιδεοληψία και όχι ως μελέτη στόχων και απαιτήσεων. Η ανάπτυξη συμβατικών σχηματισμών απαιτούσε και την παράλληλη ανάπτυξη επικουρικών υπηρεσιών οι οποίες όμως μη έχοντας από πού αλλού να αντλήσουν προσωπικό απομείωναν τις μάχιμες μονάδες. Ακόμα η κομματική αντίληψη για την πολιτική καθοδήγηση των αγωνιστών με την παράλληλη αύξηση των πολιτικών επιτρόπων, από δεκαοχτώ σε επτακόσιους, δείχνει την αύξηση της πολιτικής σε βάρος της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Η διαχρονική διαφωνία των δύο ανδρών σε ζητήματα τακτικής κατέληξε στο να αναλάβει την αρχιστρατηγία ο Γιώργος Βονίτσος με το ψευδώνυμο «Γούσιας» στα τέλη του 1948.

Προϊόν της μετεξέλιξης του ΔΣΕ είναι η αλλαγή στη διοικητική δομή του που αποσκοπούσε στην μετατροπή του σε τακτικό στρατό. Έτσι έχουμε την μετατροπή των αρχηγείων περιοχής σε Μεραρχίες βάσει της διαταγής της 28^{ης} Αυγούστου 1948. Η 1^η της Θεσσαλίας, η 2^η της Ρούμελης, η 3^η της Πελοποννήσου, η 4^η και 7^η της ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, η 8^η της Ηπείρου, η 9^η, 10^η και 11^η της κεντρικής και δυτικής Μακεδονίας. Κάθε Μεραρχία περιελάμβανε δύο-τρεις Ταξιαρχίες και κάθε Ταξιαρχία δύο-τρία Τάγματα. Επιπλέον συγκροτήθηκε η στρατηγική εφεδρεία του γενικού αρχηγείου.

Ακόμα έχουμε την δημιουργία του Γενικού Αρχηγείου, με το Κλιμάκιο Γενικού Αρχηγείου Νότιας Ελλάδας (με περιοχές ευθύνης Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος) και το Κλιμάκιο Γενικού Αρχηγείου Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (με περιοχές ευθύνης την Μακεδονία και την Θράκη). Υπό του Γενικού Αρχηγείου οργανώθηκαν τρία επιτελικά γραφεία και οι παρακάτω διευθύνσεις: Επιμελητείας, Υγειονομικού, Μηχανικού, Οχύρωσης,

Διαβιβάσεων, Μεταφορών, Διαφώτισης, Κρυπτογραφικού, Ασφάλειας Πληροφοριών και Δικαστικού. Επίσης έχουμε την δημιουργία του Ανώτατου Πολεμικού Συμβουλίου όπου προήδρευε ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης. Η ανασυγκρότηση αποφασίσθηκε από το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ για τον στενότερο έλεγχο του ΔΣΕ. Με τον τρόπο αυτό όλη η χώρα θα περιέρχονταν σε ένα ενιαίο σύστημα ελέγχου και η παντοδυναμία του Βαφειάδη θα σταματούσε.

Μηχανισμός Διαφώτισης και Προπαγάνδας

Η διαφώτιση στηριζόταν σε ένα δραστήριο εκδοτικό μηχανισμό, ο οποίος είναι εντυπωσιακός αν ληφθούν υπόψη τα μέσα και οι συνθήκες που επικρατούσαν. Στα 1948-1949 εκδίδονται κάπου 10 έντυπα και εφημερίδες: *Εξόρμηση, Δημοκρατικός Στρατός, Δελτίο Ειδήσεων, Καθημερινά Νέα, Προς τη Νίκη, Μαχήτρια, Αγωνίστρια Παρτιζάνα, Νέος Μαχητής, Αγροτικός Αγώνας, Εφημερίδα της Κυβέρνησης*. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν οι εφημερίδες που εκδίδονταν από τα κατά τόπους Αρχηγεία, όπως η *Ελεύθερη Ήπειρος* από το Αρχηγείο Ηπείρου, η *Επίθεση* του Αρχηγείου Κεντρικής Μακεδονίας, ο *Μαχητής* από το Αρχηγείο Θεσσαλίας, κ.ά., όπως και τα έντυπα που εκδίδονται στη σλαβομακεδονική γλώσσα, όπως το *Νεποκόρεν* και το *Μπίλντεν*. Τέλος, υπάρχουν δεκάδες φυλλάδια και βιβλία, τα οποία κυκλοφορούν στα βουνά: εκδόσεις του Γενικού Αρχηγείου και της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης, κομματικό υλικό, στρατιωτικά εγχειρίδια, προπαγανδιστικό υλικό, μυθιστορήματα, σχολικά εγχειρίδια και μεταφράσεις. Στα χρόνια του Εμφυλίου η εκδοτική παραγωγή αυξήθηκε αισθητά: από 39 βιβλία και τεύχη περιοδικών το 1947, έφτασαν να εκδίδονται 161 την επόμενη χρονιά, ενώ το 1949 κυκλοφόρησαν 220 βιβλία και περιοδικά. Τα περισσότερα από αυτά εκτυπώνονταν είτε στο Γράμμο,

το Βίτσι και τις άλλες ελεγχόμενες από τον ΔΣΕ περιοχές είτε στο Μπούλκες της Βοϊβονίνιας. Στο μηχανισμό πληροφόρησης και προπαγάνδας σχετικά νωρίς προστέθηκε και ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα», ο οποίος άρχισε να εκπέμπει τον Ιούλιο του 1947 από το Βελιγράδι. Η εντυπωσιακή εκδοτική παραγωγή δείχνει τη σημασία που απέδιδε το Κομμουνιστικό Κόμμα στη ιδεολογική και πολιτική διαφώτιση των μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού, την επιμόρφωση των στελεχών και τη διαρκή κινητοποίηση και εγρήγορση των δυνάμεών του.

Διεξαγωγή του Αγώνα

Η πρωτοβουλία πλέον έχει περάσει στον εθνικό στρατό που με την αμερικάνικη βοήθεια – επιτελική και υλική – θα εξορμούσε προς εκκαθάριση του κορμού της Πίνδου. Από την Απική και τον Κορινθιακό κόλπο έως τα Αλβανικά σύνορα, με τελική προσπάθεια την κατάληψη της περιοχής του όρους Γράμμος και καταστροφή του όγκου του ΔΣΕ. Για την υλοποίηση των παραπάνω εκπονήθηκαν δύο επιχειρησιακά σχέδια με την κωδική ονομασία «ΧΑΡΑΥΓΗ» και «ΚΟΡΩΝΙΣ»

Από την άλλη, ο ΔΣΕ ανέμενε την μεγάλη επίθεση και η προετοιμασία καθώς και η βοήθεια από τις γειτονικές χώρες είχαν ενταθεί. Το σχέδιό του ήταν η πρόκληση φθοράς στον Εθνικό Στρατό με επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου κατά τη φάση αναπτύξεως των δυνάμεών του προς βορρά. Στη συνέχεια σταθερή άμυνα περιοχής σε συνδυασμό με ενεργητική τοιαύτη επί του όρους Γράμμος προς απορρόφηση της επιθετικής ισχύος και εκτόξευση αντεπιθέσεως προς καταστροφή του εχθρού όταν αυτός έχει απολέσει την επιθετική του ορμή.

Τόσο οι δυνάμεις του ΔΣΕ, όσο και οι δυνάμεις του ΕΣ, διεξήγαγαν τον αγώνα με ιδιαίτερο πείσμα. Η τακτική του ΕΣ παρέμεινε η ίδια, αποβλέποντας στον εγκλωβισμό και την καταστροφή του ανιπτάλου. Αντίθετα, η τακτική του ΔΣΕ, ενώ δεν εγκατέλειψε τις βασικές αρχές του ανταρτοπόλεμου, χαρακτηριζόταν από μεθόδους διεξαγωγής τακτικού αγώνα, δηλαδή οργάνωση και εκτόξευση επίθεσης για κατάληψη μιας τοποθεσίας, ή διεξαγωγή σταθερής άμυνας σε μια κατεχόμενη περιοχή. Ο ΔΣΕ, το 1948, βρέθηκε στο υψηλότερο επίπεδο της ισχύος του. Οι βάσεις του στο Γράμμο και το Βίτσι είχαν ισχυροποιηθεί με έργα αμυντικής οργανώσεως και υποστηρίζονταν με όλμους και πυροβολικό. Παράλληλα, εξακολούθησε με την ίδια σφοδρότητα τις προσβολές εναντίον κατοικημένων τόπων και τις συγκρούσεις με τις δυνάμεις του ΕΣ σε Πελοπόννησο, Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη και νησιά. Ιδιαίτερα όμως στη Ρούμελη, το Γράμμο και το Βίτσι διεξάγοντας επιχειρήσεις τακτικού αγώνα.

Η επιχείρηση «ΧΑΡΑΥΓΗ» (15 Απρ. - 26 Μαΐ. 48) αποσκοπούσε στην εκκαθάριση της περιοχής της Ρούμελης και γι' αυτό εκδηλώθηκε πρώτη. Το αποτέλεσμα ήταν εν μέρει επιτυχές διότι η καταστροφή των ανταρτών δεν επετεύχθη. Αυτό που κατάφερε ήταν η εξασφάλιση του ελέγχου των χερσαίων γραμμών επικοινωνιών και η εξάρθρωση του κομματικού μηχανισμού του ΚΚΕ. Στη συνέχεια έχουμε την επιχείρηση «ΚΟΡΩΝΙΣ» (20 Ιουλ. - 22 Αυγ. 48) που αφορά στην εκκαθάριση της ισχυρά οργανωμένης τοποθεσίας του Γράμμου. Οι μαχητές του ΔΣΕ αντιμετώπισαν με πείσμα τις επιθέσεις του ΕΣ. Μια πολύ σοβαρή επιχείρηση στα πλαίσια του προαναφερθέντος σχεδίου ήταν η κατάληψη του υψώματος «ΚΛΕΦΤΗΣ» στο όρος Γράμμος. Επειδή η κατοχή του υψώματος ήταν σημαντική από τακτικής απόψεως, διεξήχθησαν πολλές επιθέσεις για την κατάληψή του. Όταν τελικά αυτό κατέστη δυνατό, το ψυχολογικό αντίκτυπο στις

δυνάμεις του ΔΣΕ ήταν μεγάλο. Το «ελεύθερο κράτος» του Γράμμου «πατήθηκε» και το μέτωπο είχε διαρραγεί. Λόγω των διαμορφωθείσών συνθηκών, η περαιτέρω άμυνα κρίθηκε αναποτελεσματική. Ο ΔΣΕ εκτέλεσε τακτικό ελιγμό απαγκίστρωσης του όγκου των δυνάμεων του τη νύκτα 20/21 Αυγούστου μεταξύ ελληνοαλβανικών συνόρων και υψώματος Αλεβίτσας προς το ορεινό συγκρότημα Βίτσι για εκτέλεση της αντεπίθεσης από 'κει. Επιπλέον έγινε η εκκένωση των αμάχων προς την Αλβανία.

Όταν διαπιστώθηκε η διαφυγή του μεγαλύτερου μέρους του ΔΣΕ από το Γράμμο στο Βίτσι, και η συνένωσή του με τις υπάρχουσες εκεί δυνάμεις, ο ΕΣ άρχισε αμέσως την επίθεση, ώστε να μη δοθεί επαρκής χρόνος για ανασυγκρότηση και οργάνωση της τοποθεσίας. Ο ΔΣΕ αφού ενισχύθηκε και από άλλες περιοχές, προέβαλε σθεναρή αντίσταση και ανέστειλε την επιθετική ορμή του ΕΣ. Στη συνέχεια εκδήλωσε αντεπίθεση και ανέτρεψε τα τμήματα από τις θέσεις τους. Απειλήσε δε, να καταλάβει την πόλη της Καστοριάς, δημιουργώντας μια ακόμα δοκιμασία στην τότε στρατιωτική και πολιτική ηγεσία της χώρας. Για τη συνέχεια έχουμε τη σταθερή διατήρηση των κατεχομένων περιοχών στο όρος Βίτσι από τις αντίπαλες εκατέρωθεν δυνάμεις με εκδήλωση περιστασιακών αψιμαχιών

Έτος 1949

Το τελευταίο έτος του Εμφύλιου Πολέμου χαρακτηρίστηκε από την συντριβή του ΔΣΕ, μετά την κατάληψη από τον Εθνικό Στρατό των ορεινών όγκων Βίτσι και Γράμμου. Αποφασιστικός παράγοντας για τη λήξη του Εμφύλιου Πολέμου υπήρξε η απόφαση του Τίτο να κλείσει από τον Ιούλιο του 1949 τα σύνορα στις δυνάμεις του ΔΣΕ και να σταματήσει την παροχή βοήθειας και πολεμικού υλικού.

Από την πλευρά του ΔΣΕ, η δύναμη του συνεχώς μειωνόταν κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους του Εμφυλίου λόγω των μέτρων που είχε λάβει η Κυβέρνηση Σοφούλη και λόγω των σημαντικών απωλειών του από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και τις αιματηρές μάχες του προηγούμενου έτους. Ο κυριότερος λόγος όμως υπήρξε το σφάλμα που διέπραξε ο Ζαχαριάδης με την δήλωση της 5ης Ολομέλειας, όπου δόθηκε η υπόσχεση στους σλαβόφωνους της Μακεδονίας για την ίδρυση ξεχωριστού κράτους, με αποτέλεσμα οι παλιοί οπαδοί του άλλοτε ΕΑΜ, να δείχνουν αποστροφή στη συνέχιση ενός εθνικά προδοτικού αγώνα.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός είναι ο διορισμός του στρατηγού Παπάγου ως αρχιστράτηγου των Ενόπλων Δυνάμεων με διευρυμένες δικαιοδοσίες. Υπό τις διαταγές του ήταν όλο το ένστολο προσωπικό της χώρας. Ήταν ο πρώτος πραγματικά διακλαδικός διοικητής με την σημερινή έννοια του όρου. Μπορούσε να αποφασίζει για την επάνδρωση, τη στελέχωση, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση οποιασδήποτε επιχείρησης. Απαίτησε και πέτυχε την αντικατάσταση του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Άμυνας με ένα πιο μικρότερο και ευέλικτο Πολεμικό Συμβούλιο του οποίου προήδρευε ο ίδιος. Επέβαλε αυστηρή πειθαρχία και εμφύσησε επιθετικό πνεύμα

Τακτική του Αγώνα

Κατά το έτος 1949, από άποψη τακτικής, εκ μέρους του ΔΣΕ δεν υπήρξε καμιά μεταβολή. Επέμενε στις συνδυασμένες επιχειρήσεις τακτικού αγώνα και ανταρτοπολέμου. Με δυο λόγια, εκδήλωση επιθετικών ενεργειών για πρόκληση φθοράς, ενεργητική άμυνα σε κατεχόμενη περιοχή προς απορρόφηση της επιθετικής ορμής του ανιπάλου και εκδήλωση αντεπιθέσεως προς καταστροφή

αυτού. Από πλευράς ΕΣ δόθηκε περισσότερο βάρος στο συντονισμό των επιχειρήσεων. Επιπλέον εγκαταλείφθηκε η τακτική του εγκλωβισμού χωρίς την παράλληλη κατοχή του εδάφους και εφαρμόστηκε η συνεχής καταδίωξη κατά κύματα. Καθορίστηκε το δόγμα της εκκαθάρισεως της χώρας με επιχειρήσεις από Νότο προς Βορρά, σε συνδυασμό, με μέτρα για την αποφυγή επανάκαμψης του ΔΣΕ στις περιοχές που είχαν εκκαθαριστεί.

Διεξαγωγή του Αγώνα

Με το ξεκίνημα της χρονιάς είναι προφανές ότι και οι δυο πλευρές προετοιμάζονται για την τελική σύγκρουση. Το μέτωπο της Μακεδονίας αφέθηκε αδρανές και για άλλη μια φορά η εκκίνηση δόθηκε από την εκκαθάριση της Πελοποννήσου με προοπτική να επιτευχθεί η τελική συμπίεση και καταστροφή στα βόρεια σύνορα. Παράλληλα υπάρχουν πολιτικές εξελίξεις –που επηρεάζουν τις στρατιωτικές- όπως ο ανασχηματισμός της «προσωρινής κυβέρνησης» που συμπεριέλαβε στους κόλπους της δύο Σλαβομακεδόνες. Στο διεθνές επίπεδο έχουμε την υπογραφή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, τον τερματισμό του αποκλεισμού του Βερολίνου και τη νίκη των Κινέζων κομμουνιστών..

Ο εθνικός στρατός διαπίστωσε ότι έπρεπε να εκκαθαρίσει τον ηπειρωτικό κορμό της χώρας αρχίζοντας από το νότο σε συνδυασμό με τη λήψη μέτρων προς αποφυγή της αναδημιουργίας των εσπών αντίστασης του ΔΣΕ. Εφαρμόζοντας τον παραπάνω σχεδιασμό ο ΕΣ ανέλαβε από τις αρχές του έτους με το Α' ΣΣ την εκκαθάριση της Πελοποννήσου. Κατ' αυτόν το χρόνο δόθηκε η δυνατότητα στις δυνάμεις του ΔΣΕ να επιτεθούν εναντίον πόλεων στην κεντρική και βόρεια Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό το Καρπενήσι κατελήφθη για ένα μήνα από τον ΔΣΕ μέχρι που ο ΕΣ το ανακατέλαβε. Ακόμη πόλεις όπως η Νάουσα, η Φλώρινα, το Αμύνταιο δέχθηκαν επίθεση αλλά δεν κατελήφθησαν. Μέχρι τις

αρχές του καλοκαιριού ο ηπειρωτικός κορμός μέχρι και την Θεσσαλία είχε εκκαθαρισθεί. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν οι αναγκαίες συγκεντρώσεις δυνάμεων και μέσων του ΕΣ για την τελική εκκαθάριση των ορεινών όγκων της ΒΔ Ελλάδας με την εφαρμογή του γενικού σχεδίου «ΠΥΡΣΟΣ». Το σχέδιο προέβλεπε την τμηματική προσβολή των δυνάμεων του ΔΣΕ με παράλληλη αποκοπή της περιοχής προς απαγόρευση της διαφυγής των δυνάμεων είτε προς Αλβανία είτε προς το εσωτερικό της χώρας. Ο ΔΣΕ για λόγους επιμελητείας δεν είχε άλλη διέξοδο από το να ηγηθεί ή να παραδοθεί. Με το τέλος Αυγούστου του 1949 είχε ηγηθεί ολοκληρωτικά. Ο Ζαχαριάδης με το επιτελείο του καθώς και ορισμένα υπολείμματα στρατιωτικών σχηματισμών διέφυγαν στην Αλβανία και από εκεί στη Βουλγαρία. Σταδιακά μέχρι το τέλος του έτους όλες οι εστίες στην ελληνική επικράτεια είχαν σβήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ήταν τα γεγονότα που συντάραξαν το πανελλήνιο την περίοδο 1943 – 1949 εμφύλιος; Το κοινό και απ' όλους παραδεκτό στοιχείο είναι ότι Έλληνες στράφηκαν εναντίον Ελλήνων. Οι συγκρούσεις που ξέσπασαν κατά τη διάρκεια της κατοχής, συνεχίστηκαν μετά την απελευθέρωση και κορυφώθηκαν τα τρία τελευταία χρόνια.

Τομή στην αποδοχή του όρου «εμφύλιος» αποτέλεσε ο νόμος 1863 της 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1989 για «την άρση των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου 1944-1949». Σύμφωνα με τον νόμο, οι όροι «συμμοριτοπόλεμος» και «συμμορίτες» αντικαταστάθηκαν αντίστοιχα από τους «εμφύλιος πόλεμος» και «Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας». Έτσι νομιμοποιήθηκαν στην ιστορία και στη

συλλογική μνήμη οι συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων ως εμφύλιος πόλεμος για την κατάληψη της εξουσίας με τη βία.

Το τέλος του εμφυλίου πολέμου κληροδότησε στους Έλληνες να ζουν μεταξύ των διαχωριστικών γραμμών που οι δυο κορυφαίες παρατάξεις της προηγούμενης περιόδου είχαν χαράξει. Η παραπέρα πορεία του πολιτικού συστήματος προς τον εκδημοκρατισμό οδηγούνταν δια μέσου του συνδρόμου της ήπας από τη μια μεριά και του κομμουνιστικού κινδύνου από την άλλη. Όμως και οι δυο παρατάξεις προσπαθούν να ορίσουν τη νίκη και την ήπα με βάση τις πολιτικές τους ανάγκες. Οι μεν δεξιοί στηρίζουν τη νίκη τους στην απροθυμία του ελληνικού λαού να προσχωρήσει στην κομμουνιστική ιδεολογία, οι δε αριστεροί δεν παραδέχονται την ήπα τους ένεκα της υπέρμετρης υλικοτεχνικής υποδομής του ανιπάλου και της επίκλησης της αδούλωτης αριστερής ιδεολογικής ταυτότητας των μελών της.³¹

α. Συμπεράσματα

Σε κάθε περίπτωση, η επιλογή του ΚΚΕ να μη λάβει μέρος στις εκλογές του 1946, ανεξάρτητα από τον αριθμό των ψήφων που τελικά θα συγκέντρωνε, υπήρξε στρατηγικό λάθος εκ μέρους της ηγεσίας του, το οποίο αφενός συνέτεινε στην περαιτέρω πόλωση του πολιτικού κλίματος και αφετέρου άφησε εκτεθειμένους σε διώξεις τους οπαδούς του που αποφάσισαν να στοιχηθούν με την κομματική γραμμή της αποχής. Το γεγονός, εξάλλου, ότι τα ξημερώματα της 30ής προς 31η Μαρτίου 1946 ομάδα κομμουνιστών ανταρτών επιτέθηκε στον Σταθμό Χωροφυλακής Λιτόχωρου, ερμηνεύθηκε από τις αστικές δυνάμεις ως απτή απόδειξη της απόφασης του ΚΚΕ να καταλάβει με τη βία την

³¹ Σπύρος Μακρής *ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΕΠΕΜΒΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ* (Στρατηγικές Αφήγησης και Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις) (Αθήνα, Ι.Σιδέρης, 2010), σ.41-43.

εξουσία και αναγορεύθηκε έκτοτε σε χρονικό σημείο έναρξης του Εμφυλίου Πολέμου. Έτσι, οι εκλογές του 1946 συνδέθηκαν έμμεσα με τη συμβατική απαρχή του τρίχρονου αδελφοκτόνου σπαραγμού, αποτελώντας με αυτό τον πρόσθετο τρόπο σημείο καμπής στη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας.

Στην 7^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ το 1957, αξιολογήθηκαν και ιεραρχήθηκαν οι αιτίες της ήπας του ΔΣΕ στο Γράμμο και το Βίτσι με την εξής σειρά:

- (1) Αδυναμία του ΚΚΕ να λύσει το πρόβλημα των εφεδρειών.
- (2) Ως αποτέλεσμα της βοήθειας που έδωσαν οι Αμερικανοί στην πλευρά των νικητών.
- (3) Εξαίτιας της προδοσίας του Τίτο.³²

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω αποτίμηση η έκβαση του αγώνα κρίθηκε στο επίπεδο των στρατηγικών εφεδρειών. Η αδυναμία στρατολόγησης νέων ανταρτών όμως πρέπει να διερευνηθεί. Οι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτή την αδυναμία είναι:

- (1) Κρίσιμα λάθη καθοδήγησης και τακτικής του ένοπλου αγώνα και οργανωτικές ολιγωρίες της ηγεσίας.
- (2) Αδυναμία του παράνομου κομματικού μηχανισμού (που με τον νόμο 509/1948 το ΚΚΕ κηρύχθηκε εκτός νόμου) να κινητοποιήσει μαζικά τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, ιδιαίτερα τους εργάτες των αστικών κέντρων. Η Αυτοάμυνα ως παράνομη οργάνωση δεν κατάφερε να αναπτύξει το αντάρτικο πόλεων εκτός από δύο μεμονωμένες ενέργειες: την δολοφονία του υπουργού δικαιοσύνης Χ. Λαδά και του αμερικανού δημοσιογράφου Τζωρτζ Πόλκ.

³² Σπύρος Μακρής *ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΕΠΕΜΒΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ* (Στρατηγικές Αφήγησης και Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις) (Αθήνα, Ι.Σιδέρης, 2010), σ.26

(3) Την αδυναμία της ιδεολογίας του ΚΚΕ να οργανώσει και να ξεσηκώσει τους εργάτες σε μια μαζική έξοδο προς το βουνό. Η εργατική τάξη αποδείχτηκε αδιάφορη απέναντι στον αγώνα και δεν παρουσίασε τις κινητοποιήσεις που αναμενόταν όταν η κυβέρνηση έθεσε σταδιακά τα συνδικάτα υπό τον έλεγχό της

(4) Στη μη επιθυμία πλέον στη συμμετοχή σ' έναν αγώνα που στοχεύει στην απόσχιση της Μακεδονίας και την ομοσπονδοποίησή της με την Γιουγκοσλαβική.

Κατά την περίοδο του εμφυλίου το είδος της στρατολόγησης ήταν μαζικό και πέραν της έννοιας της τοπικής καταγωγής. Η διαδικασία της στρατολόγησης ήταν ευκαιριακή, τοπικά και χρονικά και στηρίζονταν σε νυχτερινές επιδρομές σε κατοικημένους τόπους ή στο λεγόμενο «καρτέρι» σε ανυποψίαστους ανθρώπους. Έτσι έπαιρνε το χαρακτήρα της βίαιης απαγωγής. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης οι άνθρωποι της υπαίθρου (όσοι θα μπορούσαν να στρατολογηθούν) δεν διανυκτέρευαν στα σπίπα τους. Το τραγελαφικό της υπόθεσης είναι ότι ο Ελληνικός στρατός στρατολόγησε πρώην ελασίτες των πόλεων, των πεδινών περιοχών και της νότιας Ελλάδας ενώ ο ΔΣΕ στρατολόγησε από τις ορεινές περιοχές της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας και τους Σλαβόφωνους πληθυσμούς της δυτικής Μακεδονίας που δεν είχαν σχέση με το ΕΑΜ – ΕΛΑΣ.

Επιπλέον, σε ότι αφορά την στρατολόγηση και επάνδρωση του ΔΣΕ απαρτίζονταν από νέους και νέες της επαρχίας που σπανίως είχαν σχέση με τον κουμμουνισμό και τις αντιλήψεις του ΚΚΕ για την κοινωνία. Όλα αυτά τους έγιναν βίωμα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όντας οι προαναφερθέντες μεταφερόμενοι εκεί και ζώντας ως πολιτικοί πρόσφυγες.

Στις 11 Ιουλίου 1949 το Βελιγράδι αποφάσισε το κλείσιμο των συνόρων του με τη χώρα μας. Αυτό πρακτικά απέκοπτε τον ΔΣΕ από τις βάσεις ανεφοδιασμού και του στερούσε τα στρατόπεδα εκπαίδευσης που είχε ιδρύσει στο γιουγκοσλαβικό έδαφος. Επιπλέον η επιμονή της πολιτικής ηγεσίας να μετατρέψει τις ανταρτικές ομάδες σε τακτικό λαϊκό στρατό στέφθηκε από πλήρη αποτυχία. Οι μεγάλες μονάδες που προέκυψαν δεν είχαν το πλεονέκτημα της ευελιξίας, της ευκαμψίας και της ταχείας κίνησης (χαρακτηριστικά των αντάρτικων σχηματισμών). Άλλωστε η απόφαση για διατήρηση βάσεων (Βίτσι-Γράμμος) καθήλωσε τις μονάδες αυτές σε μια στατική άμυνα. Ως αποτέλεσμα ο ΔΣΕ αναλώθηκε σε μάχες εκ παρατάξεως με δυσαναπλήρωτες φθορές προσωπικού και υλικού

Όπως παρατηρήθηκε κατά το τελευταίο έτος του εμφυλίου ο ΔΣΕ εφάρμοσε την ίδια ιδέα ενεργείας που είχε εφαρμόσει και το προηγούμενο έτος. Όμως για να λειτουργήσει αυτή η ιδέα ενεργείας θα πρέπει να εξελιχθεί συνδυαστικά ως προς το πρώτο και το δεύτερο σκέλος (των ανορθόδοξων κρούσεων των ατάκτων και της ενεργητικής άμυνας των τακτικών μονάδων). Αφού όμως, όπως ξέρουμε οποιαδήποτε στρατηγική δεν απευθύνεται στο κενό αλλά σε έναν αντίπαλο ο οποίος εφαρμόζει τη δική του στρατηγική, έτσι και εδώ ο ΕΣ δεν επέτρεψε στον ΔΣΕ να ενασκήσει τον παραπάνω περιγραφέντα συνδυασμό. Πρώτα έκανε εκκαθάριση και εξολόθρευσε όλες τις αντάρτικες ομάδες που δρούσαν στην νότια και κεντρική Ελλάδα και μετά κατευθύνθηκε επιθετικά στις παραταγμένες στο Γράμμο και Βίτσι δυνάμεις του ΔΣΕ.

β. Προτάσεις

Το 1998, η Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού δημοσίευσε σε 16 τόμους μέρος του αρχειακού υλικού που διαθέτει σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο. Τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας με αίσθηση ευθύνης απέναντι στην ελληνική κοινωνία, η οποία οφείλει να γνωρίζει το παρελθόν όσο επώδυνο και εάν αυτό είναι, αλλά και με την αποστολή που έχουν για τη συνδρομή της ιστορικής έρευνας αποφάσισαν να ψηφιοποιήσουν και να καταστήσουν προσβάσιμα στο διαδίκτυο ένα σεβαστό όγκο αρχειακών τεκμηρίων, εκδόσεων, εντύπων, εφημερίδων, φωτογραφιών που σχετίζονται με τη δράση του ΔΣΕ στον ελληνικό εμφύλιο. Η προσπάθεια θα πρέπει να συνεχισθεί προς την κατεύθυνση αυτή³³.

---

³³ Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949). Ιστορία και δράση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας μέσα από τις συλλογές των ΑΣΚΙ <http://62.103.28.111/ds/index.asp> (ημερομηνία πρόσβασης 20/12/2016)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ**Α 1η ΔΙΑΤΑΓΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΝΤΑΡΤΩΝ**

ΓΕΝΙΚΟ ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΑΝΤΑΡΤΩΝ
ΕΠΙΤΕΛΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ 1
ΑΡΙΘ.ΠΡΩΤ.1

ΔΙΑΤΑΓΗ

Η συγγνή δίωξη των αγωνιστών και του δημοκρατικού λαού από τον αγγλόδουλο μοναρχοφασισμό και τα όργανά του, που ανάγκασαν χιλιάδες δημοκράτες να βγούνε στα βουνά για να υπερασπίσουν τη ζωή τους, οδήγησε στη σημερινή ανάπτυξη του αντάρτικου κινήματος.

Έχοντας υπόψη ότι είναι ώριμη πια η ανάγκη της δημιουργίας συντονιστικού οργάνου για το συντονισμό και την καθοδήγηση του όλου αντάρτικου αγώνα

Αποφασίζουμε

την δημιουργία του Γενικού Αρχηγείου Ανταρτών, στο οποίο θα υπάγονται το αρχηγείο Ανταρτών Μακεδονίας, το αρχηγείο Θεσσαλίας, το αρχηγείο Ηπείρου και το αρχηγείο Ρούμελης.

«Β» ΘΕΣΕΙΣ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΣΕ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΑΠΟ ΑΛΒΑΝΙΑ-ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΑ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΤΑΡΤΩΝ

«Γ» ΣΥΜΦΩΝΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Βαλκανική Ένωση Σοβιετικών Δημοκρατιών.
«ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ»

Τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος καὶ τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα Βουλγαρίας ὄστερα ἀπὸ τὴν διάλυση τῆς Κομ. Διεθν. ἔχοντας ὑπ' ὄφθ. τὴν ὡς τώρα πολιτικὴν γραμμὴν τῆς Κομ. Διεθν. καὶ τὶς τελευταῖες ὁδηγίας τῆς καὶ μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐργασθῶν ἀπὸ κοινοῦ γιὰ τὴν ταχύτερη καὶ ἀποτελεσματικώτερη δράσιν τῆς μετὰ τελικὸ σκοπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση στὴν Βαλκανικὴν Ἐνωση Σοβιετικῆς Δημοκρατίας καὶ νὰ λύσῃσιν μιὰ γιὰ πάντα τὶς διαφορὰς ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς ἀποφασίζουσιν μετὰ τοὺς ἀντιπροσώπους των ποὺ ὑπογράφουσιν τὸ σύμφωνον αὐτό:

1ον) Τοῦ συντρόφου Γιάννη Ἰωαννίδη ἐκ μέρους τοῦ Κ.Κ.Ε. καὶ

2ον) τοῦ συντρόφου Δουσάν Δασκάλωφ ἐκ μέρους τοῦ Κ.Κ.Β. τὰ ἑξῆς:

1) Τελικὸς σκοπὸς καὶ τῶν δύο κομμάτων καθορίζεται ἡ ἐγκαθίδρυση στὴ Βαλκανικὴ Ἐνωση Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν, ποὺ θὰ περιλαμβάνει τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Σερβία.

2) Τὸ Κ.Κ. Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας εἶναι ἐλεύθερα νὰ κανονίσουν τὴν τακτικὴ τῆς δράσης τους γιὰ νὰ φθάσουν στὸν τελικὸ σκοπὸ ὅπως αὐτὰ νομίζουσιν καλλίτερα.

3) Γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν συνόρων ἀπὸ Β. καὶ τὰ δύο κόμματα θὰ ἐργασθῶν ὥστε τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας νὰ πιάσῃσιν ἀπὸ τὸ Δούναβη μετὰ τέλος Β. τοῦ Φιοῦμε στὴν Ἀδριατικὴν.

4) Στὴ Βουλγαρία θὰ δοθῆι διέξοδος ἐδαφικὴ στὸ Αἰγαῖο.

5) Ἡ Ἰσταμποῦλ καὶ τὰ στενά τῶν Δαρδανελλίων νὰ ἀποτελέσῃσιν ἀνεξάρτητη καὶ αὐτόνομη Δημοκρατία ὑπὸ τὸν ἑλεγχὸ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. Ρωσίας.

6) Ἡ Μακεδονία, ἡ Ἑλληνικὴ, Βουλγαρικὴ καὶ Σερβικὴ, δηλαδὴ ἡ χώρα ποὺ συμπεριλαμβάνεται μέσα στὸ ποταμὸ Νέστο καὶ τὸ ὄρος Ροδόπη, τὰ ὄρη Ρῶλα, Ὁσνικῶφ Σάρ (Σκάρδος) ἀπὸ Β. τὶς Ἀλβανικὲς Ἄλπεις καὶ τὴν Πίνδο ἀπὸ Δυσμὰς τὸ ὄρος Ὀλυμπος καὶ τὸ Αἰγαῖο ἀπὸ Νότον μετὰ τὴν νῆσον Θάσον θὰ ἀποτελέσῃσιν ἀνεξάρτητη Ἀυτόνομη Σοβ. Δημοκρατία μέσα στὴν Ἐνωση Σ.Σ.Δ. τῆς Βαλκανικῆς.

Ἐπίσημη γλῶσσα θὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ καὶ βουλγαρικὴ.

Τὸ σύμφωνον αὐτὸ διατυπώθηκε ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικὰ.

Πατριῶσι 12 Ἰουλίη 1943

Γιὰ τὸ Κ.Κ.Ε.

(ὕπ.) Γιάννης Ἰωαννίδης

Γιὰ τὸ Κ.Κ.Β.

(ὕπ.) Δουσάν Δασκάλωφ

(Ἀκριβὲς ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ἀρχειοῦ τῆς τῆς πρώτης Πλατῆς Κομμουνιστικοῦ Ἀρχείου)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

1. Αλιβιζάτος Νίκος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1983
2. Γρηγοριάδης Ν. Σόλων, Τα φοβερά ντοκουμέντα. Ο εμφύλιος 1946-1949 Αθήνα, Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ, 1979 τόμοι Α΄, Β΄.
3. Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών «Οι όμηροι των Σκοπίων» Θεσσαλονίκη 2008
4. Ήφαιστος Παναγιώτης, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Χατζηβασιλείου Ευάνθη (επιμ) Η Έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή Ιδεολογικά Αίτια; ΙΔΙΣ Αθήνα 2012.
5. Ιστορία του Ελληνικού έθνους, τόμος ΙΣΤ (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975
6. Ιωαννίδης Γιάννης, Αναμνήσεις: Προβλήματα της πολιτικής του ΚΚΕ στην Εθνική Αντίσταση, 1940-1945, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979.
7. Καλύβας Ν. Στάθης, Νίκος Μαραντζίδης, Εμφύλια Πάθη, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2015.
8. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Αθήνα, Ποιότητα Β΄ Έκδοση, 2008
9. Μακρής Σπύρος, ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΕΠΕΜΒΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ Στρατηγικές Αφήγησης και Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις Αθήνα, Ι.Σιδέρης, 2010.
10. Μαργαρίτης Γιώργος «Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949» Τόμος 1, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000
11. Μαυρόπουλος Παναγιώτης, Εισαγωγή στη θεωρία του πολέμου και της Στρατηγικής Αθήνα, 2012
12. Παπαφλωράτος Σ. Ιωάννης «Η Ιστορία του Ελληνικού Στρατού» (1833 – 1949) Τόμος ΙΙ Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
13. Σφήκας Δ. Θανάσης, Το Σχέδιο Μάρσαλ, Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης, Αθήνα, Πατάκη, 2011.
14. C.M.WOODHOUSE Ο Αγώνας για την Ελλάδα 1941-1949 μτφ Μάριος Μπλέτας, Γέρακας, Τουρίκη, 2012.
15. Mao tse-Tung, «Περί ανταρτοπολέμου» Αθήνα Εκδόσεις Επικοινωνίες ΑΕ 2005.
16. Mark Mazower «Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της κατοχής» Εκδόσεις Αλεξάνδρεια 1994.

ΒΙΒΛΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

1. Clausewitz, On War. Michael Howard and Peter Paret (trs), Princeton University Press, 1976/84. βιβ 6.
2. NATO Standardization Agency (NSA), AAP-6 (NATO Glossary of Terms and Definitions), Brussels, 2014

ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

1. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: *Η Ελλάδα 1923-1945*, 6 Μαΐου 2016
http://www.ime.gr/chronos/14/gr/1940_1945/resistance/06.html
2. Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου *Αρθρογραφία: Συμφωνία της Πλάκας*, 14 Απριλίου 2016, <http://www.ww2.gr/index.php?option=articles&id=1521>
3. Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου *Αρθρογραφία: ΕΚΚΑ*, 6 Μαΐου 2016, <http://www.ww2.gr/index.php?option=articles&id=1523>
4. Foundation of the Hellenic World, 28 Δεκεμβρίου 2015, http://www.fhw.gr/projects/cooperations/f_policy36_45/gr/text/532.htm
5. Ευάνθης Χατζηβασιλείου *Μετά, τίποτα δεν ήταν το ίδιο....*, 11 Μαρτίου 2016, tnxs.gr/news/ταξίδια_στο_χρόνο/δύο_διαφορετικές_προσεγγίσεις_για_τα_δεκεμβριανά_από_την_Καθημερινή

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ, 90 χρόνια, Τόμος Γ΄1942-1951 *Από την κατοχή στον εμφύλιο. Από τον Β΄ παγκόσμιο στον ψυχρό πόλεμο*. Αθήνα, Εκδόσεις Λαμπράκη 2012.